

MÜTÂREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN ÖNEMLİ KİŞİLER

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ESKİ*

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütârekesi'nden sonra güzel yurdumuz parçalanmıştır. Boğazlar İtilâf Devletleri, Ege Bölgesi Yunanlılar, Muğla ve Antalya çevresi İtalyanlar; Adana, Mersin, Maraş Antep ve Urfa çevresi ise Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bununla yetinmeyenler, orta ve doğu Karadeniz diliminde Pontus devleti ile Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurmayı plânlamışlardır. Türk milletinin Anadolu'daki hayat hakkı büyük ölçüde kısıtlanmış ve vatan olarak orta Anadolu'da bir avuç yer bırakılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak basmasından itibaren Türk Millî Mücâdele hareketi başlamıştır. Sırasıyla Amasya, Erzurum ve Sivas'ta yapılan toplantılarda, düşmanın ülkeden atılması için her türlü gayretin gösterilmesi kararlaştırılmıştır.

Ülkenin çevresi kuşatılmış olduğundan Millî Mücâdele çalışmaları Orta Anadolu ekseninde yürütülmüştür. Bolu çevresinin İstanbul'a yakınlığı ve buralarda meydana gelen isyanlar sebebiyle Ankara'nın dışarı ile olan bağlantısı daha ziyade İnebolu üzerinden sağlanmıştır. Ülkeye girip çıkanlar İnebolu-Kastamonu-Ankara yolunu kullanmışlardır. Ayrıca savaş süresince çok büyük miktarda silâh ve cephane de bu yoldan taşınmıştır.

Millî Mücâdele yıllarında çok sayıda yerli ve yabancı önemli şahsiyet, Ankara'ya gelirken Kastamonu'dan geçmiş; bazıları birkaç gün, bazıları da - Mehmet Akif gibi- daha uzun süre burada konaklamıştır. Bu ki-

* Gazi Üniversitesi, Kastamonu Sağlık Yüksekokulu Müdürü.

şilerle ilgili bilgiler, verdikleri demeçler ve yapılan mülâkatlar başta mahallî basın Açığsöz ve Kastamonu gibi gazeteler olmak üzere çeşitli kaynaklarda yer almıştır. Biz bu araştırmamızda basın kayıtlarına yansıdığı kadarıyla ve kronolojiye uygun olarak bilgiler vermeye çalıştık.

Mütâreke sonrasında belli bir süre görev yapan bazı kamu görevlileri de araştırma konusuna dahil edilmiştir. Zira onların da takdire şayan büyük hizmetlerinin olduğu görülmektedir.

Kastamonu'ya gelen insanlar; kendi ülkemizin insanları, Türk ve İslâm dünyasına mensup olanlar ve ABD ile Avrupa ülkelerinden gelenler olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

1. KENDİ ÜLKEMİZE MENSUP İNSANLAR:

İSMAİL HABİB BEY: Cumhuriyet döneminin değerli eğitimci ve edebiyat tarihçisi İsmail Habib Sevük, İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra 1914 yılında Kastamonu Sultânîsi'ne edebiyat öğretmeni olarak atanmıştır. Bunun yanında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) kulüp müdürlüğü görevini yürütmüş; bu cemiyetin yayın organı olan ve 1908-1918 yılları arasında 485 sayı çıkan Köroğlu gazetesinde başyazılar yazmıştır. İlk makalesi 29 Teşrinievvel 1330 tarihinde Yeni Güneş adıyla yayınlanmıştır. İTC'nin kapatılması ve Köroğlu'nun da yayın hayatını bitirmesinden sonra bir müddet Yeşil Ilgaz gazetesini çıkarmıştır. Onun Yeşil Ilgaz'da 8 makale ile 5 fıkrası ve yine Köroğlu'nun Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki eksik koleksiyonunda ise 52 makalesi bulunmakta olup gerçek sayının biraz daha fazla olduğu kanısındayız.

30 Ekim 1918'de Mütâreke imzalandığında İsmail Habib Bey Kastamonu'da bulunuyordu. O, buradan 11 Temmuz 1919'da ayrılmış ve İstanbul'a gitmiştir¹. Oradan da Balıkesir taraflarına geçmiştir. Tekrar dönüşü 1921 yılının Haziran başlarındadır. Hatta Kılıç zırhlısı 5 Haziran 1921'de İnebolu'yu bombaladığı vakit kendisi orada bulunmuş ve bu olayı

¹ Açığsöz, 13 Temmuz 1335, sayı:5.

“Kılış'ın Hüneri” başlıklı bir makalede anlatmıştır. Bu, onun Açıksöz'deki ilk makalesi olarak görülmektedir. İsmail Habib Bey bu gelişinde yine Sultânî'deki öğretmenliğine devam etmiş; miting meydanlarında konuşmalar yapmış, konferanslar vermiş ve Açıksöz gazetesinde 109 başmakale ile 68 fıkra yazmıştır². 1922 yılında görevini Ankara'ya nakletmiş ancak Kastamonu ile olan ilgisini kesmemiştir. Nitekim 1923 yılında Kastamonu'ya gelerek bir konferans vermiş; bu konuşması İmtihan Veren Millete adıyla o yıl kitap halinde bastırılmış ve geliri Küre yangını felâketzedelerine verilmiştir³. Yine aynı yıl yapılan seçimlerde kamuoyu oluşturmak bakımından İnebolu, Cide ve Daday taraflarına bir gezi yapmıştır. İsmail Habib Bey, Kastamonu'da en uzun süre görev yapan bir kişi olup iki savaşı yaşamış; İmparatorluk ile Cumhuriyet arasında köprü olmuştur.

FERİT BEY: Kastamonu Defterdarı Ferit Bey, Atatürk'ün Samsun'a çıktığı günden itibaren Kuvâ-yı Milliye hareketinin içinde yer almış ve şehirdeki hareketleri organize etmiş; bir ara vali vekilliği yapmıştır.

Dr. FERRUH NİYAZİ BEY: Sağlık Müdürü Ferruh Niyazi Bey, 22 Haziran 1919'da göreve başlamış ve Kuvâ-yı Milliye hareketinin içinde yer almıştır⁴. Açıksöz'de sağlıkla ilgili aydınlatıcı yazılar yazmış, "Gençler Kulübü"nü⁵ başkanlığını yürütmüştür. Vali tarafından belediye başkan vekili olarak tayin edilmiştir. Titiz çalışmaları dolayısıyla halkın şikâyetine maruz kalmış ve şehirde ihtilâf yaratılmaması için 23 Eylül 1920'de Sivas'a atanmıştır. Karısı Saime hanım da Müdafaa-i Hukuk kadınlar teşkilâtının içinde yer almıştır.

2Geniş bilgi için bkz.:Mustafa Eski, İsmail Habib Sevük'ün Açıksöz'deki Yazıları, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara 1998.

3 İsmail.Habib Sevük, İmtihan Veren Millete, (Hazırlayan.: Mustafa Eski) Ayyıldız Mat. Ankara,1989.

4 Açıksöz, 22 Haziran 1335, sayı:2.

5Kastamonu Gençler Kulübü, 1920 yılının Şubat ayında kurulmuştur. Gençleri savaşa hazırlamanın yanında onların ilmen, fikren ve bedenen iyi yetişmelerini sağlamak bakımından çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlemiştir. Kastamonu tarihinde ağırlığı olan bir kuruluştur. Zira dönemin idareci ve gelip geçen önemli şahsiyetler bu kulübe uğramışlar; çeşitli sohbet toplantıları yapmışlar ve hatta konferanslar vermişlerdir.

BEHÇET BEY: 1890 yılında Halep'de doğmuş, Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra Beyrut'ta öğretmenliğe başlamıştır. Millî Mücadele yıllarında Kastamonu Sultânîsi müdürlüğü yapan Behçet (Yazar) Bey, 15 Haziran 1919'dan itibaren yayın hayatına başlayan Açıksöz gazetesinde Nidâ imzası ile ateşli yazılar yazmış; ayrıca halkı heyecanlandırmak, millî duyguları kamçulamak maksadıyla çok sayıda sayıda müsamereler düzenlemiştir. Bu toplantılarda halk hem eğlenmiş ve hem de millî hisler canlı tutulmuştur. Bunların en önemlisi İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra hazırlanmıştır. Sahne açıldığında Fâtih'e ait bir türbe ve içinde bir sanduka görülmüştür. Sandukanın içinden Fâtih kıyafetinde bir kişi çıkmış; güler ve yanık sesiyle şöyle haykırmıştır: "Ben bu ülkeyi siz evlâtlarıma bırakmıştım, şimdi siz, onu düşmanlara mı çığneteceksiniz? Ne duruyorsunuz? Düşmanı koğunuz". Herkesi ağlatan ve heyecanlandıran bu sesin Müdür Behçet Bey'e ait olduğu görülmüştür⁶. Behçet Bey, Muallimler Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Ayrıca Kastamonu'nun eski eserleriyle ilgili araştırmalar da yapmıştır.

ABDULAHAD NURİ BEY: Eski Dışişleri Bakanlarından Yusuf Kemal Tengirşek'in ağabeyidir. Muhtemelen 1870'de Boyabat'ta doğmuş; Mütâreke'de İstanbul'da çalışırken Kürt Mustafa Paşa Harp Divanı tarafından idam cezasına çarptırılmış ve arkadaşları tarafından kurtarılarak Anadolu'ya kaçırılmıştır. Kastamonu'ya gelmiş ve Açıksöz'de şiirler, destanlar, ilmî ve edebî makaleler yazmıştır. 1922 yılında Doğu adıyla bir dergi çıkarmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür⁷.

AHMET TALAT BEY: Ahmet Talat Onay, 1888'de Çankırı'da doğmuştur. Kurtuluş Savaşı döneminde Kastamonu Sultânîsi edebiyat öğretmeni olarak görev yapmıştır. Açıksöz'de siyasî ve edebî yazıları yayınlanmıştır. İzmir'in işgalinde orada bulunduğu için bu olayı Açıksöz'de tefrika etmiştir.

6 Arslan Kaynardağ, "İstiklâl Savaşı Günlerinde Kastamonu Gençliği, Bir Kulüp, Bir Dergi ve Öğretmenler.", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu*, Ayyıldız Mat. Ankara, 1989, s.124.

7 Aziz Demircioğlu, *100 Yıllık Kastamonu Basımında Kim Kimdir 1872-1972*, Kastamonu, 1980, s.12.

HASAN FEHMİ BEY: Hasan Fehmi Turgar, 1883'de Uzunköprü'de doğmuş; İstanbul'da öğrenim görmüştür. I.Dünya Savaşı yıllarında Kastamonu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mesul kâtipliği görevini yürütmüştür. Köroğlu gazetesinde yazıları yayınlanmıştır. Mütâreke'de Bekirağa Bölüğü'nde tutuklu kalmış; bir süre sonra bırakılmış ve Kastamonu'ya gelerek Açıksöz'de Millî Mücâdele ile ilgili yazılar yazmıştır. Yazılarında Türkmen mahlasını kullanmıştır. Sinop'ta görevli iken Bursa'ya öğretmen olarak atanmış ve Mustafa Necati Bey tarafından Maarif Vekâleti Kütüphaneler şubesi müdürlüğüne getirilmiştir.

MİRALAY OSMAN BEY: Mıntıka Kumandanı olarak 16 Eylül 1919 günü Ankara'dan Kastamonu'ya gelmiş ve şehri Kuvâ-yı Milliye ile birleştirmiştir. Öncelikle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasını sağlamıştır. İnebolu'nun bombalandığı günlerde bizzat cephane taşımış ve bu heyecanı halka örnek olmuştur. Askerin elbise ihtiyacı için mahallî tezgâhlarda kumaş dokutturmuştur. Güzel hizmetleri ve babacan tavrıyla kendisini herkese sevdirmiş ve iyi bir otorite kurmuştur. Muhittin Paşa'nın Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı olarak 1 Ekim 1920'de göreve başlamasından sonra Osman Bey, 14. Fırka Kalem Reisi ve Menzil Mıntıka Müfettişi olarak görevlendirilmiştir. 9 Nisan 1922'de Ankara'ya bir üst göreve atanmış ve ayrılırken bir veda mesajı yayımlayarak halka ve özellikle köylülere teşekkür etmiştir. İzmir Emekli Malûller Cemiyeti Başkanı iken 1938'de milletvekili seçilmiş fakat trenle Ankara'ya gelirken vefat etmiştir⁸.

SALİH PAŞA: Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta bulunduğu dönemde Amasya'ya gelerek, Osmanlı Hükümeti'nin Bahriye Nâzırı Salih Paşa ile bir görüşme yapmıştır. Tarihimize "Amasya Mülâkatı" diye geçen toplantıya giderken, Salih Paşa 18 Ekim 1919 günü sabah saatlerinde İnebolu'ya uğramıştır. Sahile çıktığında ilçenin eşrafı, memurlar, esnaf, öğ-

⁸ Nurettin Peker, *İstiklâl Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, Gün Basımevi, İstanbul 1955, s.260; Açıksöz, 9 Nisan 1922, sayı: 158.

renciler, halk ve silâhlı müfrezeler onu coşkulu bir şekilde karşılamışlardır. Kaymakam Cemil Bey orada hazır bulunanları kendisine tanıtmış; Gençler Mahfili sekreteri Mustafa Selim İmece, istikbalin kaybolmasına Anadolu'nun hiçbir şekilde rıza göstermeyeceğini ifade eden bir konuşma yapmıştır. Daha sonra belediyede bir ziyafet verilmiştir. Burada Rumlar da hazır bulunmuştur. Paşa, kaymakama ilçede kaç cami var diye sormuş, üç cami diye cevap verilmiştir. Buna karşılık Rum metropolit vekiline kaç kilise olduğu sorulmuş; 3 diye cevap vermiştir. Oysaki İnebolu'da 11 cami, 1 kilise ve 1 manastır olduğu daha sonra ifade edilmiştir. Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin telgrafı kendisine iletilmiştir. O da hem bu telgrafa cevap vermiş, hem de Mustafa Kemal Paşa'ya iyi dileklerinin iletilmesini istemiştir. Paşa İnebolu'nun temizliğini ve güzelliğini övmüştür. Öğleden sonra alaturka saat 8'de Altay vapuruyla Samsun'a hareket etmiştir. İnebolulu gençler ve kayıkçılar, Anadolu'daki millî heyecanın gücünü göstermek için, karşılamada olduğu gibi yine coşkulu bir merasimle uğurlamışlar, müfrezeler havaya ateş etmiştir⁹.

Salih Paşa 7.12. 1920 günü beş kez Ankara'daki harekete katılmak üzere İnebolu'ya, 9 Aralık günü de Kastamonu'ya gelmiştir. Muhittin Paşa ile Vali Reşit Paşa'yı ziyaret etmiştir. Yanında Hüseyin Kâzım Bey, Hoca Fatih Efendi, Münir ve Cevdet beyler bulunmuştur¹⁰. Fakat mahallî basında bu konuda bir bilgi yoktur. Ancak o zaman Küre'de bulunan Mustafa Selim Bey, yazdığı anılarında Salih Paşa ile yine karşılaştığını, kendisini tanıttığını ve Paşanın yanında İzzet Paşa'nın da bulunduğunu yazmıştır¹¹.

Salih Paşa, beraberinde eski Selanik Valisi Hüseyin Kâzım ve Fatih Hoca olduğu halde 5 Mart 1921 günü Ankara'dan Kastamonu'ya gelmiştir. Belediye Reisi Hacı Tefik Bey'in evinde misafir edilmiş ve İnebolu'ya geçmiştir¹².

9 Açığsöz, 26 Teşrinievvel 1335, sayı:18; Açığsöz, 19 Mart 1340, sayı:1076.

10 N. Peker, A.g.e., s.280.

11 Açığsöz, 20 Mayıs 1340, sayı:1077.

12 Hüsnü Açığsözcü, *İstiklal Harbinde Kastamonu*, Kastamonu, 1933, s.101.

CEMAL BEY: 1289 yılında Kütahya'da doğmuş, Mülkiye'yi bitirmiş, Meşrutiyet'te Kütahya mebusu olmuştur. Padişah yanlısı olan ve 28 Aralık 1918'de göreve başlayan İbrahim Bey'in ayrılmasından sonra 19 Kasım 1919 günü Kastamonu Valiliğine başlamış, 25 Kasım 1920'de Sivas Valisi Reşit Paşa ile görev değişimi yapmıştır. Kastamonu'da bulunduğu sırada tam bir Kuvâ-yı Milliyeci olarak hareket etmiş; özellikle Müdafaa-i Hukuk teşkilâtının ilçelere varıncaya kadar yayılması için çaba göstermiştir. Halkın sağlığını korumak bakımından içki ile mücadele etmiş ve Kastamonu'da İçki ile Mücadele Derneği adıyla bir cemiyetin kurulmasında öncü olmuştur. Cemal Bey 1928'de Kütahya'da vefat etmiştir¹³.

KARAMÜRSELLİ YAHYA BEY: Kafkasya'da Halil Paşa'nın teşkilâtına katılarak vatan hizmetinde bulunan Karamürselli Yahya Bey, İnebolu'ya geldiği vakit gizlice vapurdan çıkmıştır. Burada kendisini tanıyan ilgili memurlarla görüşmüş ve verilen emir üzerine Ankara'ya gitmiştir. Kastamonu'da sevgiyle karşılanmış; Vali Cemal Bey de 25 Ocak 1920 tarihli bir telgrafla Çankırı mutasarrıflığına bilgi vermiş ve gereken ilginin gösterilmesini istemiştir¹⁴.

REŞİT PAŞA: Sivas Valisi iken Cemal Bey'le görev değişimi yapılmış ve 10 Kasım 1920'de Kastamonu'ya gelmiştir¹⁵. Sağlığı bozuk olduğu için 27 Mart 1921'de vali vekâletini Süleyman Sami Bey'e bırakarak ayrılmıştır. Esasen Reşit Paşa 1914 yılında da Kastamonu valiliği yapmış; Ermenilerin sürülmesine rıza göstermemiştir. Bu yüzden İttihatçılarla arası açılmış ve görevden aldırılmıştır.

HAMİT BEY: Trabzon Valisi Hâmit Bey, 27 Haziran 1920 günü Kastamonu'ya gelmiş; şehrin ileri gelenleri tarafından büyük bir kalabalık halinde Şekerköprü'de karşılanmıştır. Aynı gün akşam Gençler Kulübü'nü

13 N.Peker, A.g.e., s.259.

14 N.Peker, A.g.e., s.126.

15 Kastamonu, 13 Teşrinisâni 1336, sayı:2375.

de ziyaret etmiş, çalışmalar hakkında bilgi almış ve ertesi gün Ankara'ya hareket etmiştir¹⁶.

TUNALI HİLMİ BEY: Tunalı Hilmi Bey, 14 Mayıs 1920'de Ankara'dan çıkmış ve Batı Karadeniz'i sahilinden dolaşarak İnebolu yoluyla 9 Temmuz 1920 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Bolu havalisinde meydana gelen olayların Batı Karadeniz mıntıkasındaki muhtemel etkilerini önlemek ve bu konuda halkı aydınlatmak maksadıyla böyle bir geziye çıktığı anlaşılmaktadır.

Tunalı Hilmi Bey, 10 Temmuz günü Gençler Kulübü'nde bir konferans vermiştir. Hilâfet Ordusu'nun Bolu ve Düzce civarındaki çalışmalarını, İngilizlerin bu konudaki rollerini, İstanbul'dan aldıkları fetvâları Hind Müslümanlarına göndererek Kuvâ-yı Milliye hareketini âsî gösterme gayreti içinde olduklarını; fakat onların bu yalanlara değer vermediğini anlatmıştır¹⁷.

Tunalı Hilmi Bey, 11 Temmuz günü de Nasrullah Meydanı'nda toplanan binlerce insana hitâb etmiştir. Buradaki sözleri aynen yazıya geçirilememiştir. O, konuşmasında; İngilizlerin büyük Yunanistan hülyasına verdiği destekten ve Hint Müslümanlarına yaptıkları kötülüklerden söz etmiştir. İngilizlerle hiçbir şekilde ihtilât edilmemesini, İngiltere ve Amerika'ya giden gençlerin İngiliz kızlarıyla katiyyen evlenmemelerini istemiş ve "Zira İngilizler bir ağaca musallat olarak ve o ağacı köküne kadar kemiren ve yok hale getiren kurda benzerler, içlerine daldıkları milleti bu derece korkunç bir hale uğrattırlar" demiştir¹⁸.

Açıksöz gazetesi kendisiyle bir mülâkat yapmış ve ne zaman ve ne maksatla Ankara'dan ayrıldığını sormuştur. Hilmi Bey, 14 Mayıs 1920 günü Ankara'dan çıktığını; Devrek, Çaycuma, Ereğli, Zonguldak, Bartın, Amasra, Cide ve İnebolu'ya uğrayarak geldiğini; geçtiği yerlerde özellikle

16 Açıksöz, 28 Haziran 1336, sayı:57.

17 Açıksöz, 12 Temmuz 1336, sayı:61.

18 Aynı yer.

köylülerle konuştuğunu, her tarafta Kuvâ-yı Milliye teşkilâtının köylere kadar yayıldığını, asayişin düzgün olduğunu ve halkın devlete güvendiğini ifade etmiştir. Ancak seyahat maksadını açıklamaktan kaçınmıştır. Bolu, Düzce ve Yozgat isyanları gibi olayların yeniden tekrar edip etmeyeceği sorulduğunda; “Milletin kalbi zemzem testisine benzer, bir damla necis damlatılınca zemzemin mübarekliği ve saflığı bozulur, zavallı milletin kulağına fısıldanan şeytanî bir söz de işte o mübarek zemzemin uğradığı hale döner”, demiş ve özellikle gençlere olan güvenini belirtmiştir¹⁹. Tunalı Hilmi Bey 12 Temmuz 1920 günü Ankara'ya hareket etmiştir.

NURETTİN PAŞA: Irak cephesi kumandanlarından olan Nurettin Paşa, 14 Temmuz 1920'de Kastamonu'ya gelmiş ve 20 Aralık 1920 tarihine kadar Taşköprü'de ikamet etmiş ve Merkez Ordusu Kumandanı olarak Sivas'a gönderilmiştir. Bu görevinden ayrıldıktan sonra bir müddet yine Taşköprü'ye gelmiş ve 1.Ordu Kumandanlığı'na tayin edilmiştir²⁰.

EŞREF EDİP BEY: Eşref Edip, 15 Temmuz 1920 günü Kastamonu'ya gelmiştir²¹. Burada özellikle Yılanlı Dergâhı'ndaki toplantılara katılmış ve halkın maneviyatını yükseltici konuşmalar yapmıştır. İdare ile çelişen hareketlerde bulunduğu için, Muhittin Paşa'nın geldiği gün vali tarafından Sinop'a sürülmüş; daha sonra Mehmet Akif'in araya girmesi neticesinde yeniden Kastamonu'ya dönmesine izin verilmiştir. Mehmet Akif ile birlikte Sebül'r-reşad dergisi de Kastamonu'ya gelmiştir. Bilindiği gibi Eşref Edip bu derginin imtiyaz sahibidir. Eşef Edip'in Açığöz'de de bazı yazıları yayınlanmıştır.

MÜFİDE FERİT HANIM: İfham gazetesi sahibi, başyazarı ve Maliye Vekili Ferit Bey'in eşi Müfide Hanım 4 Ağustos 1920 günü İnebolu yoluyla Kastamonu'ya gelmiştir. Müdafaa-i Hukuk mensubu hanımlar tarafından kadınlık âleminin en mümtaz bir siması olarak Şekerköprü'de kar-

19 Açığöz, 15 Temmuz 1336, sayı:62.

20 H.Açığözçü, A.g.e., s.97.; N. Peker, A.g.e., s.218.

21 Açığöz, 15 Temmuz 1336, sayı:62.

şılanmıştır. Müfide hanım Posta müdürü Enver Bey'in evinde misafir edilmiştir²².

RIZA NUR BEY: O yıllarda Sinop bir sancak merkezidir ve Rıza Nur da Sinop mebusudur. Bundan dolayı Ankara'dan Sinop'a gidip gelirken Kastamonu'dan birkaç kez geçmiştir.

Basın kayıtlarına göre ilkin 19 Ağustos 1920'de gelmiştir. İzbeli köyünde vali, kumandan, maarif müdürü ve polis müdürü tarafından karşılanmıştır. Şehrin girişinde de öğretmenler, polisler, jandarmalar ve öğrenciler karşılamıştır. Sultânî mektebinde misafir edilmiştir. Ertesi günü okulları gezmiş ve onuruna müsamere verilmiştir. Okul müdüründen çalışmalar hakkında bilgi almış ve okuldaki birlik ve beraberlikten memnun olmuştur. Daha sonra da Sinop'a gitmiştir²³. Sinop'tan 1 Eylül günü dönmüş, yine Sultânî'de misafir edilmiş, 4 Eylül günü de Ankara'ya hareket etmiştir. Basın kayıtlarına göre 27 Eylül 1921'de yine gelmiş ve Sinop'a geçmiştir.

Rıza Nur, 14 Eylül 1922'de Moskova dönüşünde Kastamonu'ya uğramıştır. Burada 2 saat kadar kalmış ve Açıksöz'e bir mülakat vermiştir. Moskova sefirliğini kabul etmediğini, 1 ay Harkof'da, 2 ay Moskova'da kaldığını, Rusya'nın iyiye gittiğini söylemiş ve Enver Paşa'nın Buhara taraflarındaki çalışmalarından söz ederek; buralarda işlerin iyi olmadığını, çıkan isyanlarda Buhara'nın 40-50 yıl geriye gittiğini; Buhara havalisindeki gelişmelerin Türk- Rus ilişkilerine zarar verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Cemal Paşa'nın katilleri hakkında da bilgi vermiş; bu konuda İngiliz Thames gazetesine göre cinayetin Ruslar tarafından işlendiğinin iddia edildiğini; buna karşılık Rusların da cinayetin arkasında İngilizlerin bulunduğunu söylediklerini belirtmiştir²⁴. Rıza Nur en son olarak 29 Ocak 1922'de İnebolu'dan Kastamonu'ya gelmiş ve 1 Şubat'ta Ankara'ya gitmiştir.

22 Açıksöz, 5 Ağustos 1336, sayı:68.

23 Açıksöz, 23 Ağustos 1336, sayı:73.

24 Açıksöz, 16 Eylül 1922, sayı:581.

MUHİTTİN PAŞA: 1304'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Hürriyet hareketlerine öncülük etmiş; bu yüzden Diyarbakır, Erzurum ve Erzincan gibi illere sürülmüştür. Balkan Savaşı'nda 11. Alay 4. Fırka komandanı olmuş, sonra Miralay rütbesiyle Asir mutasarrıflığına atanmış ve burada mirlivalığa yükselmiştir. Savaş sonrası Mısır'da 6 ay kadar esir tutulmuş ve sonra ülkeye gelerek Millî Mücadele hareketine katılmıştır.

Muhittin Paşa, Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı olarak 30 Eylül 1920 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Kastamonu'da kaldığı süre içinde halk ve askerler tarafından çok sevilmiştir. Kızılay cemiyeti başta olmak üzere hayır kurumlarının çalışmalarına büyük destek vermiştir. Göreve başladıktan sonra milis eğitimlerini kaldırmıştır. İnebolu'nun bombalanmasından hemen sonra oraya gitmiştir. 27 Ekim 1921 günü Adana Havalisi Kumandanlığına atanmıştır. Savaş sonrasında Tahran ve Kahire elçiliklerinde bulunmuş; Kars mebusluğu yapmıştır²⁵

YUSUF KEMAL BEY: İktisat Vekili olarak Moskova'ya gitmiş ve dönüşte 5 Ekim 1920'de Kastamonu'ya gelmiş, vali ve kumandan paşalar tarafından karşılanmıştır²⁶.

Basın kayıtlarına göre yine bir yurt dışı dönüşünde 4 Haziran 1921 günü İnebolu'ya, oradan da 5 Haziran 1921 günü Kastamonu'ya gelmiş ve Ankara'ya gitmiştir. Beraberinde Fransız temsilcisi eski Dışişleri Bakanı Franklin Bouillon ve daha sonra general olan Bnb. Sare de bulunmuştur. İnebolu'da ve Kastamonu'da sıcak bir ilgi görmüşler ve Müftüoğlu konağında ağırlandılar.

Yusuf Kemal Bey, Hariciye Vekili olarak Paris görüşmelerine katıldıktan sonra, beş günlük bir yolculuğu takiben Paris-İtalya-Belgrad-Sofya ve Burgaz'a, oradan Fransız torpidosu ile İnebolu'ya ve nihayet 30 Mart 1922 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Burada kardeşi Abdülehad Nuri'nin evinde misafir edilmiş ve 1 Nisan günü Ankara'ya hareket et-

25 N.Peker, A.g.e., s.388-389.

26 Kastamonu, 9 Teşrinievvel 1336, sayı:2370.

miştir. Açıksöz gazetesine verdiği beyanatta Avrupa kamuoyunun millî dâvâımızın haklı olduğuna inanmaya başladığını, yakın bir gelecekte millî isteklerimizin gerçekleşeceğine inandığını; TBMM'nin tuttuğu yolun felâh ve saadet yolu olduğunu söylemiştir²⁷

MEHMET AKİF BEY: Silâh ve cephane naklinin yanında, cephe gerisindeki bir vilayet itibarıyla Kastamonu önemli bir bölgedir. Halkın Millî Mücâdele'ye katılmasını teşvik etmek ve moral değerleri yükseltmek bakımından Mehmet Akif bir süre Kastamonu'da çalışmalar yapmıştır. O, 19 Ekim 1920 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Bu konuda Açıksöz şunları yazmıştır.

“Mehmet Akif Bey şehrimizde. Büyük İslâm şâiri edib-i azâm Mehmet Akif beyefendi iki gün evvel şehrimize gelmişlerdir. Sebilü'r-reşat'daki yazıları ve birçok âsâr-ı bergüzidesi ile İslâmlık âleminin yegâne şâiri tanınan Akif Beyefendi'ye gazetemiz nâmına beyân-ı hoşâmedi eyleriz”²⁸.

Mehmet Akif, Kastamonu ve ilçelerinde Millî Mücâdele hakkında bazı konuşmalar yapmış; Türk milletinin ve İslâm âleminin karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri anlatmıştır. Kur'an'dan âyetler okumuş ve bunları engin dinî bilgisinin ışığında yorumlamıştır. Konuşmalarında 22 sure ve bunlardan seçilen 40 âyet üzerinde durmuştur²⁹.

Mehmet Akif ile beraber, uzun yıllar başyazarlığını yaptığı Sebilü'r-reşat dergisi de İstanbul'dan Kastamonu'ya taşınmış ve bu derginin 464, 465 ve 466. sayıları Kastamonu'da basılmıştır.

Mehmet Akif, ilk konuşmasını 19 Kasım 1920 günü Nasrullah Camii'nde yapmıştır. Burada özellikle İngilizlerin, İslâm dünyası üze-

27 Açıksöz, 1 Nisan 1338, sayı:451.

28 Açıksöz, 21 Ekim 1920, sayı:88.

29 Mehmet Akif'in Kastamonu'daki konuşmaları için bkz.: Mustafa Eski, **Millî Mücâdele'de Mehmet Akif Kastamonu'da**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1983; A. Abdulkadiroğlu- N. Abdulkadiroğlu, **Mehmet Akif'in Kur'an-ı Kerimi Tefsiri, Mev'ıza ve Hutbeleri**, Diyanet İşleri Bşk., yay., 2. baskı, Ankara-1992.

MÜTAREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN 1051
ÖNEMLİ KİŞİLER

rindeki yıkıcı faaliyetlerini, Sevr Anlaşması'nı, kapitülasyonları ve gümrükler meselesini anlatmıştır. Onun bu konuşması, Sebilü'r-reşat dergisinin 25 Kasım 1920 tarihli 464. sayısında "Nasrullah Kürsüsünde" başlığı ile yayınlanmıştır

Mehmet Akif, bazı konuşmalarını ilçelerde yapmıştır. Bunların hangileri olduğu konusunda yeterli bilgimiz yoktur. Bu ilçeler muhtemelen Taşköprü, İnebolu ve Daday olmalıdır. Sebilü'r-reşat dergisinin 3 Aralık 1920 tarihli 465. sayısında onun ikinci konuşması yayınlanmıştır. "Müslümanların Terakkileri İslâma Sarılmalarına Bağlıdır" başlığı ile yayınlanan konuşmada, İslâm dünyasının perişanlığı ve bunun sebepleri üzerinde durmuştur.

Mehmet Akif'in üçüncü konuşmasının da ilçelerde yapıldığı anlaşılmaktadır. "Tam Müslüman Olmadıkça Felâh Yoktur" başlığını taşıyan bu konuşma, yine Sebilü'r-reşat dergisinin 13 Aralık 1920 tarihli 466. sayısında yayınlanmıştır. Bu konuşmasında da Müslümanların perişanlığını ve bunun sebeplerini anlatmıştır.

Onun son konuşması "Ye'se Düşenler Müslüman Değildir" başlığı altında Sebilü'r-reşat dergisinin 3 Şubat 1921 tarihli 467. sayısında neşredilmiştir. Burada ümitsizliğe düşmenin yaratacağı tehlikelere işaret etmiştir.

Mehmet Akif 24 Aralık 1920 günü Kastamonu'dan ayrılmış ve Ankara'ya gitmiştir. Onunla beraber Sebilü'r-reşat dergisi de Ankara'ya taşınmış ve derginin 467. sayısı ve sonrakiler burada basılmıştır. Dolayısıyla Mehmet Akif'in son konuşması derginin Ankara'da basılan nüshasında yayınlanmıştır.

Mehmet Akif'in Kastamonu'ya ve Açığsöz gazetesine özel bir sevgisi vardır. Zamanının büyük bir kısmını Açığsöz idarehanesinde geçirmiş; yazılarını, konuşmalarını burada hazırlamış; kahvesini, nargilesini yine burada içmiştir. Onun, 5 Kasım 1920 tarihinden itibaren Açığsöz gazetesinin

çeşitli sayılarında *Kır Ağasının Rüyası, Köse İmamın Dertlerinden, Ey Müslüman, Umar mıydın, Ye's Küfürdür, Mevlid-i Nebî Gecesi, Ey Cemaat Uyan, Leyla* başlıklarını taşıyan şiirlerinin yayınlandığı görülmektedir.

Bilindiği gibi İstiklâl Marşımız ilk kez Ankara'da, Sebilü'r-reşat dergisinin 17 Şubat 1921 tarihli 468. sayısında yayınlanmıştır. Millî Marşımız, bundan dört gün sonra Kastamonu'da, Açıksöz gazetesinin 21 Şubat 1921 tarihli 123. sayısında neşredilmiştir. İstiklâl Marşımızın, Ankara dışında ilk defa yayınlanma şerefi Açıksöz'e aittir. Mehmet Akif'in Açıksöz'e ve Kastamonu'ya özel bir sevgisinin olduğu açıkça görülmektedir.

Mehmet Akif, özellikle ilk konuşmasında İngilizlerin yaptığı kötülükleri en ince ayrıntısına varıncaya kadar anlatmıştır. Ancak daha sonra Ömer Rıza Doğrul tarafından yayınlanan konuşmalarda her nedense İngiliz aleyhtarı kelimeler ve bölümler metinlerden çıkarılmıştır.

TEVFIK RÜŞTÜ BEY: I. Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak 19 Ekim 1920 günü gelmiştir. Gündüzleri mahkeme işiyle uğraşmış, geceleri de Gençler Kulübü'nde Sevr Anlaşması ve İngilizlerin düşmanlığı hakkında konferans vermiştir. Tevfik Rüştü Bey, Moskova'ya gidecek heyette görev aldığından 15 gün kadar Kastamonu'da kalmıştır³⁰.

REFİK ŞEVKET BEY: I.Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi başkanı olarak 19 Ekim 1920 günü gelmiş, mahkemelerin kapatılması üzerine daha sonra ayrılmıştır. İlk gün halka ve gazetecilere mahkemenin görevleri hakkında bir konuşma yapmış ve suçluları cezalandırma konusunda asla taviz verilmeyeceğini belirtmiştir. Nitekim bu çerçevede çalışmalar yapılmış ve Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin verdiği kararlar TBMM'de çok sert tartışmalara sebep olmuştur. Refik Şevket Bey mahkeme çalışmaları dışında Gençler Kulübünde çeşitli konuşmalar yapmıştır³¹.

30 N.Peker, A.g.e., s.255.

31 N.Peker, A.g.e., s.225.

Dr. FİKRET BEY: I. Dönem İstiklâl Mahkemesi üyesi sıfatıyla 19 Ekim 1920 günü gelmiştir.

BEKİR SAMİ BEY: Moskova Elçiliğine atanan Bekir Sami Bey, göreve giderken Kastamonu'dan geçmiş ve muhtemelen 31 Ekim 1920 günü gelmiş, üç gün burada kalmıştır³².

Bekir Sami Bey, Hariciye Vekili bulunduğu sırada, 1921 yılının Aralık ayında bu defa İnebolu'dan Kastamonu'ya gelmiş ve Ankara'ya geçmiştir³³.

YUSUF ZİYA BEY: Tevfik Rüştü Aras'ın erken ayrılması üzerine onun yerine I. Dönem İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak görevlendirilmiş ve 4 Kasım 1920 günü vazifeye başlamıştır. Yusuf Ziya Bey Açıksöz gazetesinde çeşitli konularla ilgili makaleler de yazmıştır.

NECİP BEY: I. Dönem İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak Kastamonu'da bulunmuş olup 4 Kasım 1920 günü göreve başlamıştır.

TOPAL OSMAN AĞA: Giresunlu meşhur Topal Osman, beraberinde 15 kişilik müfrezesiyle birlikte 1920 yılının Kasım ayı başlarında İnebolu'ya gelmiştir. Ordumuzun Kars'ı işgal etmesi ilçede sevinçle karşılanmış ve 3 Kasım 1920 akşamı İnebolu Gençler Mahfili'nde bir tören düzenlenmiş; memurlar, ilçenin ileri gelen kişileri ve büyük bir kalabalık iştirak etmiştir. Buradaki toplantıya Topal Osman da katılmış, konuşmalar yapılmış, ordu duası okunmuş ve kasideler söylenmiştir³⁴.

Basın kayıtlarına göre Topal Osman 8 Kasım 1920 günü Kastamonu'ya gelmiş ve evvela Hükümete giderek Havalı Kumandanı Muhiittin Paşa'yı ziyaret etmiştir³⁵. Kastamonu'da bazı sohbet toplantılarına katılmıştır. Bunlardan birinde söz fahişe kadınlardan açılmış; Topal Osman,

32 Açıksöz, 2 Kânunuevvel 1336, sayı:100.

33 Açıksöz, 12 Kânunuevvel 1337, sayı:357.

34 Açıksöz, 11 Teşrinisâni 1336.

35 Açıksöz, 8 Teşrinisâni 1336, sayı: 93.

bunların toplanarak denize dökülmesini istemiştir. Zira daha önce kendisinin böyle yaptığını söylemiştir.³⁶ Topal Osman 12 Kasım günü Ankara'ya gitmiştir.

İZZET PAŞA: İzzet Paşa, Anadolu'daki harekete katılmak üzere Salih Paşa ile beraber, 7.12 1920 günü önce İnebolu'ya, 9 Aralık günü de Kastamonu'ya gelmiştir. Protokol ziyaretini birlikte yapmışlardır³⁷. İzzet Paşa; 5 Mart 1921 günü Salih Paşa, eski Selanik valisi Hüseyin Kâzım Bey ve Fatim Hoca ile beraber Kastamonu'ya gelmiş, Belediye Reisi Hacı Tevfik Bey'in evinde misafir edilmiş ve İnebolu'ya geçmiştir³⁸.

HÜSEYİN HÜSNÜ PAŞA: 22 Aralık 1920 günü Kastamonu'ya gelmiştir³⁹.

GALİP PAŞA: 22 Aralık 1920 günü Kastamonu'ya gelmiştir⁴⁰.

SAMİH RİFAT BEY: Konya valilerinden olan Samih Rifat Bey 22 Aralık 1920 günü Kastamonu'ya gelmiştir⁴¹.

RAİF NEZİH BEY: Köylü gazetesi yazarlarından Raif Nezh Bey 24 Ocak 1921'de Kastamonu'ya gelmiştir⁴².

NAFİ ATUF BEY: Eğitim uzmanlarından Nâfi Atuf Bey 24 Ocak 1921'de Kastamonu'ya gelmiştir⁴³.

VEHBİ BEY: Genç Yolcular mecmuası müdürü Vehbi Bey 24 Ocak 1921 günü Kastamonu'ya gelmiştir⁴⁴.

ALİ FUAT PAŞA: Ali Fuat Paşa, Kastamonu'nun Kuvâ-yı Milliye ile birleştiği günlerde Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı olarak görev

36 H. Açıksözcü, *A.g.e.*, s.100.

37 N. Peker, *A.g.e.*, s.280.

38 H. Açıksözcü, *A.g.e.*, s.101.

39 H. Açıksözcü, *A.g.e.*, 100.

40 Aynı yer.

41 Aynı yer.

42 H. Açıksözcü, *A.g.e.*, s.101.

43 Aynı yer.

44 Aynı yer.

MÜTAREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN 1055
ÖNEMLİ KİŞİLER

yapmıştır. Daha sonra Moskova elçiliğine atanmış ve görevine giderken 28.1.1921 günü Kastamonu'ya gelmiş; Vali, Havalı Kumandanı ve ilgililer tarafından karşılanmış ve Kolordu karargâhında misafir edilmiştir. Daha sonra İnebolu'ya gitmiş ve oradan Rusya'ya hareket etmiştir.

Ali Fuat Paşa, 11 Mayıs 1922 günü Rusya'dan ayrılmış; Bakü, Batum ve İnebolu yoluyla 28 Mayıs 1922 günü Kastamonu'ya gelmiş ve Depo Alayı Kumandanı olan kardeşi M.Ali Bey'in evinde misafir edilmiştir⁴⁵.

HAZIM BEY: Eski Dahiliye Nâzırlarından olan Hâzım Bey 4 Şubat 1921 günü Kastamonu'ya gelmiş ve 7 Şubatta da Ankara'ya gitmiştir⁴⁶. Beraberinde eski müsteşar Suat Bey de bulunmuştur.

HÜSEYİN KAZIM BEY: Eski Selânik Valisi Hüseyin Kâzım Bey, 5 Mart 1921 günü Kastamonu'ya gelmiş; Belediye Başkanı Hacı Tevfik Bey'in evinde misafir edilmiş ve sonra İnebolu'ya gitmiştir⁴⁷.

MEHMET EMİN BEY: Büyük fikir adamı ve şair Mehmet Emin Yurdakul II. İnönü Zaferi günlerinde İnebolu'ya gelmiştir. Orada yapılan coşkulu törene katılmış ve bir konuşma yapmış, Yunan harbinin 600 sene savaş yapan Türk'lün elinde kalan son vatan toprağının ölüm dirim kavgası olduğunu belirtmiş ve şunları söylemiştir: "Ey Türk, cennetin kapılarını, bugün senin çocuklarının elleri açacak. Hasret ve esareti kahraman süngüleri sürecektir. Bu anlaşma ya hayatın altın tacını veya ölümün demir taşını başa geçirecek ya devlet başa ya kuzgun leşe" demiştir. Konuşmasına devamla "İnönü Zaferi gururun, tamahın muharebesi değil vatanın, haritanın muharebesidir. Peygamberimiz Hazreti Muhammet'le memleketi, sandukası hakarete uğrayan Gazi Sultan Osman, mezarlarından kefenleriyle çıkarak Söğüt önlerine gelmişlerdir. Ve Allah'ın din, vatan ordusuna fetih, yardım getirmişlerdir" demiştir. Daha sonra sözlerini şöyle sürdürmüştür: "Ey Türk,vur! Senin mazlum İzmir'in, yaralı Edirne'nin, esir İstanbul'un, Suriye ve Türkiye'nin bütün ümitleri sende. Bunlar ezanları susmuş, mi-

45 Açıksöz, 31 Mayıs 1338, sayı:495.

46 Açıksöz, 7 Şubat 1337, sayı:119.

47 H.Açıksözcü, A.g.e., s.101.

nareleri, minberleri yıkılmış; camileri, kandilleri kararmış kabirleriyle, esir ve mahpuslarla dolu zindanlarıyla senin Anadolu'na gözlerini dikmişler, kahraman evlatlarından mucize bekliyorlar, vur! Senin beldelerine yangınlar, çocuklarına zencirler getirenleri, yeşil ovalarını kemiklerle ağartanları, gümüş ırmaklarını kanla kızartanları vur, vur! Sana bir kara yılan gibi sarılmak istenen esareti boğmak için vur,vur! Gururlu hırsları, taşları gömmek; kandilleri, yangınları idam etmek için vur! Ve silâhın kırılıncaya kadar vur! Seni yukarıda Allah, aşağıda tarih seyrediyor,vur!”⁴⁸.

Mehmet Emin Bey, beraberinde Yusuf Akçura olduğu halde 6 Nisan 1921 günü Kastamonu'ya gelmiş ve posta müdürü Enver Bey'in evinde misafir edilmiştir. 7 Nisan günü şehrin önemli yerlerini gezmiş; havalı Kumandanı Muhittin Paşa ile hastahaneyi, Açıksöz gazetesini, Sultânî, Sanayi ve Darülmuallimat mekteplerini ziyaret etmiştir. Darülmuallimat'ta “Aydın Kızları” adlı ve o güne kadar hiçbir yerde yayınlanmayan şiirini okumuştur. Aynı gün akşam Sultânî'de bir müsamere düzenlenmiştir. Burada da kendi şiirlerini okumuştur. Mehmet Emin Bey 8 Nisan 1921 günü Ankara'ya hareket etmiştir⁴⁹.

YUSUF AKÇURA: Büyük fikir adamı Yusuf Akçura da Mehmet Emin Yurdakul ile birlikte seyahat etmiştir. 3 Nisan 1921 günü İnebolu'da yapılan gösterilerde Mehmet Emin Bey'den sonra Yusuf Akçura da konuşmuştur. Ancak kendisinden önce çok heyecanlı bir konuşma yapıldığı için fazla söz söylememiş; savaşın büyüklüğünden, öneminden söz etmiş ve “Cephe arkasında düşünülecek işler, görülecek vazifeler vardır. Bu vazifelerden başlıcası Hilâl-i Ahmer'e karşı borcumuzdur. Ben, Mehmet Emin Bey gibi büyük bir şair olsaydım vur dedikten sonra “vur” derdim” demiş ve sözlerini bitirmiştir.

Yusuf Akçura, Mehmet Emin Bey'le birlikte 6 Nisan günü Kastamonu'ya gelmiş, 7 Nisanda ziyaretlerde bulunmuştur. Aynı akşam

48 Kastamonu, 9 Nisan 1337, sayı:2395.

49 Açıksöz, 8 Nisan 1337, sayı:155.

Sultânî'de şiir, temsil ve muzik gibi bölümlerden oluşan zengin bir müsamerelere düzenlenmiştir. Burada Yusuf Akçura millî kültür üzerine bir konferans vermiştir⁵⁰. Açıksöz o gece ile ilgili olarak, "Müsamereler salonunu dolduran halk, bu iki necip simanın samimi hitap ve irşadıyla mesut ve unutulmaz bir gece yaşadı" diye yazmıştır⁵¹.

MİTHAT BEY: Malta'dan ilk kurtulan kişilerden olan İttihat ve Terakki Bolu kâtib-i mesulu Mithat Bey 17 Nisan 1921'de Kastamonu'ya gelmiştir. Gençlerle temas etmiş ve onları aydınlatmıştır. Ali Kemal; Ziya Gökalp'in Kürt olduğunu ileri sürmüştür. Mithat Bey buna çok üzölmüş, eski arkadaşı Ziya Gökalp'in Ali Kemal için yazdığı "Bana Kürt Diyene" şiirini vererek Açıksöz'de yayımlatmıştır⁵².

HASAN İZZET PAŞA: Mirlivalıktan emekli Hasan İzzet Paşa 17 Nisan 1921 günü İnebolu'ya gelmiş ve ilgililer tarafından karşılanmıştır. Durumu 18 Nisanda Ankara'ya sorulmuş, uygun görülmesi üzerine Ankara'ya uğurlanmıştır⁵³.

YAKUP KADRİ BEY: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1921 yılının Mayıs ayı başlarında İstanbul'dan hareketle İnebolu'ya gelmiştir. Birkaç gün burada kalmış ve muhtemelen 14 Mayıs günü İnebolu'dan ayrılmış, geceyi Ecevit'teki hanlarda geçirmiş, 15 Mayıs günü de Kastamonu'ya gelmiş ve daha sonraki gün de Ankara'ya hareket etmiştir. Yakup Kadri'nin gelişine Açıksöz çok küçük bir haberle değinmiş; hiçbir ayrıntıya yer vermemiştir. O günlerde Yakup Kadri'nin Kastamonu'da pek rağbet gören bir kişi olmadığı anlaşılmaktadır. Zira şehirde herhangi bir ziyarette bulunmamıştır. Keza özellikle yazarlar ve fikir adamları Açıksöz'e uğradıkları halde Yakup Kadri bunu yapmamıştır.

O, İnebolu-Ankara arasında gördüklerini daha sonra İkdam gazetesinde üç yazı halinde yayımlamıştır. Bunlardan birisini Ecevit'e ve bu-

50 Aynı yer.

51 Açıksöz, 10 Nisan 1337, sayı:155.

52 N. Peker, A.g.e., s.320.

53 N. Peker, A.g.e., s.319.

radaki oteli işleten hancı İsmail ağaya, ikinci yazısını İnebolu, Kastamonu ve Ilgaz'a ayırmıştır. Üçüncü yazısında ise tamamen Kastamonu'dan bahsetmiştir. Açıksöz gazetesi tarafından da iktibas edilen bu yazılarda Yakup Kadri, Kastamonu insanını çok küfürbaz, abus, viran ve kaba kişiler olarak vasıflandırmıştır. Keza Çankırılıları da Buda heykeli gibi soğuk, organla semer arasında sıkışan ruhsuz insanlar olarak anlatmıştır. Bölgenin Evliya Çelebi'nin seyahatnâmesinde anlatıldığı gibi olduğunu ve o zamandan beri hiçbir değişme yaşanmadığını yazmıştır. Yakup Kadri'nin bu küçük düşürücü yazılarına Açıksöz başyazarı İsmail Habib Bey çok ağır ama o nisbette de seviyeli bir cevap vermiştir. Yakup Kadri'nin, Seyahatnâme'yi okumadığını, zira Evliya Çelebi'nin Kastamonu'ya hiçbir zaman gelmediğini, kendisinin halktan kopuk bir yazar olduğunu, kullandığı ifadelerle Anadolu insanına, dolayısıyla Türklüğe hakaretlerde bulunduğunu yazmıştır⁵⁴.

Yakup Kadri beş, altı ay kadar Ankara'da kaldıktan sonra muhtemelen 17 Kasım 1921 günü tekrar Kastamonu'ya gelmiştir. Bu defa Açıksöz gazetesine uğramış; İsmail Habib Bey de kendisini otelde ziyaret etmiş; ayrıca Açıksöz'de yumuşak bir üslup kullanarak onun edebî kişiliğinden söz etmiştir. İlk gelişte meydana gelen soğukluğun giderildiği anlaşılmaktadır. Yakup Kadri 19 Kasım günü de İnebolu'ya gitmiş ve oradan da İstanbul'a hareket etmiştir⁵⁵.

RAFET PAŞA: Dumlupınar Savaşı'ndan sonra Rafet Paşa Millî Müdafaa Vekilliğini kabul etmemiş ve bunun üzerine 15 Mayıs 1921 günü Küre yakınlarındaki Ecevit'te dinlenmeye çekilmiştir⁵⁶. Valilik Küre nahiyeye müdürlüğüne telgraf çekmiş ve istirahatinin sağlanması için gerekenin yapılmasını istemiştir. 5 Haziran 1921'de Kalkış zırhlısı tarafından İnebolu bombalandığı vakit Rafet Paşa da İnebolu'da bulunmuştur. Burada Rumlara tecavüz edilmemesini istemiş ve kendisi de Düztarla'da bir Hı-

54 Mustafa Eski, **İsmail Habib Sevilik'in Açıksöz'deki Yazıları**, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara, 1988, s.84.

55 **Açıksöz**, 18 Teşrinisâni 1337 Kasım 1921, sayı:338.

56 N.Peker, **A.g.e.**, s. 331.

ristiyanın evinde misafir kalmıştır. Bu olaydan 25 gün kadar sonra Dahiliye Vekili olmuş ve 3 Temmuz 1921 de İnebolu'dan ayrılmış ve Ankara'ya hareket etmiştir⁵⁷.

ÖMER FARUK EFENDİ: Felâh grubunun yardım ve desteği ile 1921 yılının Mayıs ayı sonlarına doğru şehzade Ömer Faruk Efendi İstanbul'dan gizlice ayrılmış ve 27 Mayıs 1921'de İnebolu'ya gelmiştir. Burada Belediye Reisi Hüseyin Kâşif Bey'in evinde misafir edilmiştir. Ankara'ya geçmesine izin verilmediği için üzgün bir şekilde 3 Haziran 1921 günü İstanbul'a geri dönmüştür. Bu olay, İnebolu'da üzüntü yaratmış, fakat herhangi bir tatsızlık meydana gelmemiştir. Ömer Faruk Efendi, İngilizlerden saklı olarak İstanbul'dan ayrıldığını, oysaki durumunun açığa çıkması üzerine zor durumda kaldığını ifade etmiştir⁵⁸.

ŞÜKRÜ BEY: Eski Maarif Nâzırlarından Şükrü Bey, 27 Haziran 1921 günü Kastamonu'ya gelmiş ve Sultânî Mektebi'nde misafir edilmiştir. Açıksöz gazetesi kendisine hoş geldin demiş ve aynı zamanda Malta sürgünü olması dolayısıyla sürgünden kurtulduğu için de tebrik etmiştir⁵⁹.

AHMET AĞAOĞLU: Büyük fikir adamı Ahmet Ağaoğlu, Malta'dan dönerken 30 Haziran 1921 günü Kastamonu'ya gelmiş, iki gece burada kalmış ve 2 Temmuz sabahı da Ankara'ya gitmiştir. Kastamonu'da Sultânî Mektebi'nde misafir edilmiş, 1 Temmuz günü Açıksöz gazetesini ziyaret etmiş; aynı akşam onuruna bir müsamere düzenlenmiştir. Konuşmasında Türkiye'den ayrılıp Malta'ya sürgüne gidişini, oradaki hayatını, İngilizlerin konserve adıyla 25 yıllık bayatlamış etleri yedirdiklerini anlatmıştır. Onun ifadesine göre Malta sürgünleri orada yabancı dil öğrenmişler; bazıları İngilizce, Fransızca ve Almanca'dan eserler tercüme etmiştir. Bu maksatla Ziya Gökalp, Hüseyin Haydar, Salah Cimcoz, Şükrü Bey, Sabri Bey ve kendisinden mürekkep bir kurul oluşturulmuştur⁶⁰.

57 N.Peker, A.g.e., s.343.

58 N.Peker, A.g.e., s.332.

59 Açıksöz, 28 Haziran 1337, sayı:220.

60 Geniş bilgi için bkz.: Mustafa Eski, "Ahmet Ağaoğlu ile Mülakat", *Türk Yurdu Dergisi*, C.13 (Ağustos 1993).

Ahmet Ağaoğlu 3 Ağustos 1921 günü tekrar Kastamonu'ya gelmiş, ertesi günü Gençler Kulübü'nde bir konferans vermiştir. Konuşmasında Anadolu'daki kıyımı, Anadolu'nun İslâm Alemi açısından ifade ettiği önemi, Avrupa'nın durumunu, Anadolu köylüsünü ve köylü kadınları, Batı'nın Şark hakkındaki maksatlarını anlatmıştır. Daha sonra Millî Mücadele'den ve bu savaşta bizim İslâmiyeti de savunduğumuzdan bahisle Hz. Peygamberin bir hadisine atıfta bulunarak, "Mademki Türkler bu dinin direğidir ve mademki İslâmiyet ebedidir, öyle ise o direk yıkılmayacak ve biz mutlaka muzaffer olacağız" demiştir⁶¹.

Aynı günlerde Ağaoğlu'nun "Münevverler Cepheye" adlı bir makalesi de Açığsöz'de yayınlanmıştır⁶². O, bu makalesinde, Ankara'dan gelirken Çankırı civarında köylülerle konuştuğunu, öksüz ve yetim çocuklar gördüğünü anlatmıştır. Burada ihtiyar bir kadın, değneğine dayanarak yanına gelmiş ve ülkenin durumunu sormuştur. Bu kadının 4 oğlundan üçü daha önce şehit olmuş ve son oğlu da halen cepheye bulunuyormuş. Şehitler anası kadın, aldığı bilgiyle yine sopasına dayanarak metin bir şekilde ayrılmıştır. Ahmet Ağaoğlu bu olayı anlattıktan sonra, Anadolu'nun gerçek sahiplerinin bu insanlar olduğunu, aydınların üzerine düşen görevi yapamadıklarını vurgulamış ve münevverleri cepheye davet etmiştir.

İSMAİL HAKKI BEY: Osmanlı tarihi üzerinde geniş araştırmaları bulunan İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kütahya Lisesi tarih öğretmenliğinden Kastamonu Sultânîsi tarih öğretmenliğine atanmış ve 29 Temmuz 1921 günü Kastamonu'ya gelmiştir. İsmail Hakkı Bey, son derece çalışkan ve araştırmacı bir kişi olarak temayüz etmiştir. Görevde kaldığı bir yılı aşkın süre zarfında mahallî Açığsöz gazetesinde çok sayıda makale ve şiir yazmıştır. Onun Açığsöz'de 65 makalesi görülmüştür. Bunlardan bazıları genel tarih konularına ait olup 24 makalesi de Kastamonulu meşhur adamlarla ilgilidir⁶³.

61 Açığsöz, 4 Ağustos 1337, sayı:251.

62 Açığsöz, 6 Ağustos 1337, sayı:252.

63 Bkz.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kastamonu Meşâhiri*. (Haz.: Mustafa Eski), Ayyıldız Mat. Ankara 1990.

İsmail Hakkı Bey, 1 Ocak- 15 Nisan 1922 tarihleri arasında Abdülehad Nuri ile beraber Doğu adıyla bir dergi çıkarmış ve sorumlu yazı işleri müdürlüğü görevini yürütmüştür. Bu dergide 6 makalesi çıkmıştır. Açıksöz'de "Hezardinar" ve "Savcı" mahlasıyla şiirler yazmış olup bunların da sayısı 52 dir. Şiirlerinde genellikle mizâhî bir üslûp kullanmıştır.

Yazı hayatının yanında, kendi ifadesine göre gece yarlarına kadar Açıksöz idarehanesinde bulunmuş ve memleket meseleleriyle ilgili müzakerelere katılmıştır. 1922 yılında kurulan Kastamonu İlim Derneği'nin kurucuları arasında yer almıştır. Kütahya Lisesi Müdürlüğüne atandığı için 5 Ekim 1922 günü şehirden ayrılmıştır.

FETHİ BEY: Sabık Dahiliye Nâzırı Fethi Bey, İnebolu'ya gelmiş ve 5 Ağustos 1921 günü Ankara'ya hareket etmiştir⁶⁴. Açıksöz'de bu konuda bir habere rastlanmamıştır.

RAFET BEY: Kastamonu Valisi olarak 22 Ağustos 1921 günü göreve başlamış, 13 Ağustos 1922 de Adana valiliğine atanmıştır. Kibar, nazik, teşkilâtçı bir kişiliğe sahip olup halka kendisini sevdirmiştir. Kültür işlerine ağırlık vermiş ve bu cümleden olarak İlim Derneği'nin kurulmasına öncülük etmiştir.

MUSTAFA NECATİ BEY: Cumhuriyet döneminde İmar-İskân, Adalet ve Millî Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunan Mustafa Necati, 1894 yılında İzmir'de doğmuş, İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirmiş ve tekrar İzmir'e dönmüştür. Burada bazı özel okullarda öğretmenlik ve avukatlık yapmış; Kuvâ-yı Milliye hareketinin içinde yer almıştır. İzmir'in işgal edilmesinden sonra İstanbul'a gitmiş; oradan Balıkesir'e geçmiştir. Burada Balıkesir'e Doğru adıyla bir gazete çıkarmış ve Millî Mücadele hareketine fiilen katılmıştır. Balıkesir Barosu ile İdman Yurdu Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Daha sonra Saruhan milletvekili seçilmiş ve Ankara'ya gelmiştir. İstiklâl Mahkemeleri kurulduğunda Sivas İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak çalışmıştır.

64 Nurettin Peker, A.g.e., s.354.

II. Dönem İstiklâl Mahkemeleri kurulduğunda Kastamonu İstiklâl Mahkemesi başkanlığına getirilmiş ve 18 Ağustos 1921 günü Kastamonu'ya gelmiş ve mahkemeyi kurarak çalışmalarına başlamıştır. Görevde kaldığı bir yıllık süre içinde halkın her türlü derdiyle ilgilenmiş, silâh ve cephane sevkiyatı ile meşgul olmuştur. Boş zamanlarında Açıksöz idarehanesi ile Gençler Kulübü'nde oturmuş ve çalışmaları yönlendirmiştir. Aynı yılın Kasım ayında Çerkeş, Gerede, Bolu ve İzmit'e kadar giderek yargılama yapmıştır. Görevi gereği İnebolu, Taşköprü ve Daday ilçelerine de gitmiştir. Özellikle Rumlar, asker kaçakları ve cephe gerisinde sarkıntılık yapan eşkiyaya karşı çok şiddetli kararlar verilmiş ve bu adamlar asılmıştır. Halk Mustafa Necati'yi çok sevmiş ve Kastamonu Belediyesi 1922 yılında onu şehrin ilk Fahrî Hemşehrisi ilân etmiştir. TBMM'nin kuruluşu esas alındığında bu pâyenin ilk kez Kastamonu'da ve Mustafa Necati'ye verildiğini sanıyoruz. O, Sakarya Savaşı öncesinde ve sonrasında yapılan meydan mitinglerinde, Taşköprü'deki açık hava toplantılarında konuşmalar yapmıştır. Ayrıca Sultânî Mektebi'nde ve Gençler Kulübü'nde konferanslar vermiş, öğretmen ve öğrencilerin büyük sevgisini kazanmıştır. Himaye-i Etfal Cemiyeti şubesi ile Kastamonu İlim Derneği'nin kurulmasında öncülük etmiştir.⁶⁵

NEŞET BEY: Çankırı Mebusu Neşet Bey, II.Dönem İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak 18 Ağustos 1921 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Çalışmaları hakkında fazlaca bir bilgi yoktur.

HAMDİ BEY: Canik Mebus Hamdi Bey, II. Dönem İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak 18 Ağustos 1921 günü gelmiştir. Mahkeme çalışmaları dışında hakkında fazla bir bilgiye rastlanmamıştır.

HAMDİ BEY: Trabzon Mebusu Benizâde Hamdi Bey II. Dönem İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak 18 Ağustos 1921 günü gelmiştir. Onun hakkında da fazla bir bilgi yoktur.

⁶⁵ Bu konuda bkz.: Mustafa Eski, *Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'daki Çalışmaları*, Ay-yıldız Mat., Ankara,1990; Mustafa Eski, *Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara 1999.

MÜTAREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN 1063
ÖNEMLİ KİŞİLER

AKA GÜNDÜZ : 17 Kasım 1921 günü Kastamonu'ya gelmiştir⁶⁶.
Haber dışında başka bir bilgi yoktur.

CELAL NURİ BEY: İleri gazetesi başyazarı Celal Nuri 17 Kasım
1921 günü Aka Gündüz ile birlikte gelmiştir.

MUHTAR BEY: Eski Hariciye Nâzırı ve İstanbul mebusu Muhtar
Bey, Tiflis elçiliğine giderken 18 Kasım 1921 günü Kastamonu'dan geç-
miştir. Burada kendisiyle bir mülâkat yapılmıştır. O, “ Dil diplomata söy-
lemek için değil, söyleyeceğini saklamak için verilmiştir” demiştir⁶⁷.

ENVER BEHNAN BEY: Enver Behnan Şapolyo, cephane taşıırken
kağıt kolları komutanı sıfatıyla muhtemelen 1921 yılında Kastamonu'da
bulunmuştur. Mustafa Necati ile İstiklâl Mahkemesi'nde karşılaşmış
ve bazı davalara dinleyici olarak katılmıştır. Necati Bey Ankara'ya ça-
ğırıldığı zaman 24 Aralık 1921 günü beraberce ayrılmışlardır. Daha son-
raki günlerde de Ankara'da birlikte olmuşlardır.⁶⁸

**MALTA SÜRGÜNLERİ (Rauf Orbay, Cevat Paşa, Yakup Şevki
Paşa, Mürsel Paşa, Dr.Abdüsselam Paşa ve diğer kişiler)**: Malta sür-
gününden dönen 59 kişi İnebolu'ya gelmiş; ancak bunlardan 10'u daha
sonra İstanbul'a geri gitmiştir. Sürgünleri getiren 4 İngiliz gemisi 31 Ekim
1921 günü İnebolu açıklarında demirlemiştir. Sürgünler 1 Kasım günü ka-
raya çıkmışlar ve halkın coşkunu tezahüratı arasında Gençler Kulübü'ne git-
mişlerdir. Burada bir çay ziyafeti verilmiş; Mustafa Kemal Paşa ile Da-
hiliye ve Hariciye vekillerinin “Hoş geldiniz” dilekleri kaymakam
tarafından kendilerine bildirilmiştir. Cevat Paşa, “Şunu da ilâve etmek is-
teriz ki, milletin arzusu ile sevgili vatanımıza ancak bugün kavuşabildik”
demiştir. Misafirler 5 Kasım günü İnebolu'dan ayrılmışlar, Küre'den ge-
çerken kendilerine çay ziyafeti verilmiştir. Akşama doğru Kastamonu'ya
gelmişler; şehre 15 km uzaklıktaki Şekerköprü'de vali, belediye başkanı ve

66 Açıksöz. 19 Teşrinisâni 1337, sayı: 338.

67 Açıksöz. 19 Teşrinisâni 1337, sayı:338.

68 E.B.Şapolyo, “Mustafa Necati”, *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı:87(Ocak 1970), s.222.

Müdafaa-i Hukuk başkanı tarafından karşılanmışlardır. Daha sonraki karşılama büyük bir kalabalık halinde Kışla önünde yapılmıştır. Burada halkın coşkun tezahüratı arasında arabadan inmişler ve yürümüşlerdir. Sultânî öğrencilerinden Şefik bir konuşma yapmış ve “Hoş Geldiniz” demiştir. Malta kahramanları Kolordu karargâhında misafir edilmişlerdir. 6 Kasım akşamı Sultânî Mektebi'nde kendileri için bir müsamere verilmiştir. 7 Kasım 1921 günü de Ankara'ya hareket etmişlerdir.

İnebolu'ya gelen Malta sürgünleri şu kişilerdir :Cemal Paşa, Cevat Paşa, Op.Dr. Esat Paşa, Süleyman Numan Paşa, Abdüsselam Paşa, Mürsel Paşa, Yakup Şevki Paşa, Faik Paşa, Refet Paşa, Em. Mirliva Mustafa Reşat, Rauf Bey, Kara Vasıf Bey, Miralay Ahmet Şevket Bey, Sabık Merkez Kum. Miralay Cevat Bey, Miralay Tevfik Bey, Em. Kaymakam Tefik Bey, Kaymakam Hüseyin Kadri Bey, Bnb. Mazhar Bey, Kaymakam Basri Bey, Bnb. Hakkı Bey, Bnb. Arif Bey, Kaymakam Ali Bey, Yzb. Cemal Bey, Yzb. Tahir Bey, Em. Yzb. Mehmet Bey, zâbit namzedi Nuri Bey, Musul murahhası Mithat Şükrü Bey, İzmir Mebusu Seyyit Bey, Mebus Zülfü Bey, İzmitli Hoca Rafet Efendi ile Nuri Efendi, Ahmet Emin Yalman, Muş Mebusu İlyas Efendi, İzzet Bey, Dr.Fazıl Berkı Bey, Suphi Bey, Hazım Süleyman Bey, İslâm Ali Bey, Polis Muammer Bey, sabık şifre müdürü Kadri Bey, Celâl Hilmi Bey, Mehmet Muhsir Bey, Avni Ağa, sabık polis müdürü Hacı Ahmet Bey, sabık Dahiliye Müsteşarı Mustafa Abdülhalık Bey, tüccar Mehmet Süleyman Bey, Ali Nazmi Bey, Mehmet Nazım Bey, muharrirlerden Mehmet Kâmil Bey, Murat Bey, Antep Mebusu Ali Cenani Bey, dişi Mehmet Atıf Bey, J.Bnb. Burhanettin Bey, Sivas eski Polis Müdürü Mehmet Rifat Bey, Mehmet Nuri Bey, Trabzon eski rüsumat müdürü Ali Bey, Cemal Oğuz Bey, Erzurum eski J. Kum. Mehmet Adil Bey.

Malta'dan gelenlerden Süleyman Numan Paşa ile Dr. Fazıl Berkı Bey 13 Kasım 1921 günü gelmiştir⁶⁹. Cemal Paşa ise bir süre İnebolu'da kalmıştır.

69 Açıklık, 17 Teşrinisâni 1337, sayı:333.

Burada Rauf Bey ile ilgili bir olayı anlatmak istiyoruz. Kocası Çanakkale'de şehit düşmüş, asker anası, yaşlı ve fakir bir kadın, cephane ile beraber biraz da tüccar eşyası yüklemek ve bu sayede birkaç kuruş para kazanmak istemiştir. Eşya yüklemek yasak olduğu için İnebolu'da Hat Kumandanlığı önündeki yüzbaşıya durumunu anlatmış ve yalvarmıştır. Ancak kumandan buna izin vermemiş ve kadın ağlamaya başlamıştır. Bu manzaraya Rauf Bey tanık olmuş ve izin vermesini söylemiştir. Yüzbaşı da kabul etmiştir. Buna çok memnun olan kadın, sevinmiş ve gözyaşlarını çarına silerek oradan uzaklaşmıştır⁷⁰. Bu olay cephane taşıyan fedakâr kadınlarımızın ne kadar yoksul olduklarını göstermesi bakımından güzel bir örnektir.

Malta'dan gelen sürgünlerden bazıları birkaç gün orada kalmışlardır. Söz gelimi Süleyman Numan Paşa 12 Kasım 1921, Kara Vasıf Bey de 13 Kasım 1921 günü İnebolu'dan Kastamonu'ya hareket etmişlerdir⁷¹.

Dr. FAZIL BERKİ BEY: Fazıl Berkı Bey, 1880 yılında Kastamonu'da doğmuştur. Askerî Tıbbiyeyi bitirdikten sonra orduda görev almış; Gümüşsuyu Askerî Hastahanesi başhekim yardımcılığına kadar yükselmiş, dördüncü dereceden Mecidî nişanına sahip bir kişidir. Donanma Cemiyeti'nin İstanbul'daki kurucuları arasında yer almıştır. Daha sonra Almanya'ya gönderilmiş ve 1911 yılında bu cemiyetin Berlin şubesinin kuruculuğuna öncülük etmiştir. Ülkeye dönünce aynı cemiyetin Kastamonu ve havalisinde teşkilatlanması için yoğun çalışmalar yapmış, çeşitli konferanslar vermiştir. Mütareke sonrasında İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüştür. Malta dönüşünde 1922 yılında bir süre Kastamonu Belediye başkanlığı yapmıştır. İttihat ve Terakki'ye mensuptur. Bu cemiyetin Kastamonu'daki yayın organı Köroğlu gazetesinde çok sayıda şiirleri ve makaleleri vardır. İsmail Habib Sevük'ün 1922 yılı ortalarından itibaren ayrılmasını takiben Açıksoz'ün başyazarlığını yapmıştır. Söz konusu gazetelerde çok sayıda şiirleri ve makaleleri yayınlanmış olup aynı za-

70 N.Peker, A.g.e.,s.385.

71 N.Peker, A.g.e., s.386.

manda hatip bir kişidir. Daha sonraları Malatya'dan milletvekilli seçilmiştir.

CELALETTİN ARİF BEY: Celâlettin Arif Bey, tedavi amacıyla gittiği Paris'ten 9 Kasım 1921 günü İnebolu'ya, daha sonra da Kastamonu'ya gelmiştir. Açıksöz gazetesi kendisiyle 12 Kasım günü bir mülâkat yapmış ve çeşitli konulardaki düşüncelerini almıştır. Celalettin Arif Bey'in misafir bulunduğu evde Fransız gazeteci Madam Bertha G. Gaulis ile Esat Paşa da ağırlanmış ve herkes "Hoş geldin" ziyaretinde bulunmuştur. Celalettin Arif Bey, özellikle Fransız devlet ricaline Sevr'in asla kabul edilemeyeceğini, bizim esas meselemizin Misak-ı Millî olduğunu anlatmaya çalıştıklarını, onların da bunu kabul ettiklerini söylemiştir. Sakarya zaferinin çok önemli olduğunu, Fransa ile imzalanan anlaşmanın Türkiye açısından büyük değer taşıdığını; Fransız kamuoyunun lehimize tavır takınmasında Madam Gaulis'in çabalarının çok takdire şayân bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Fransız yetkililerle kapitülasyonlar konusunu da görüştüğünü söylemiştir.

Celalettin Arif Bey mülâkatında; dünya için en önemli âmilin bundan sonra petrol olduğunu; İngiltere ve Fransa'nın Elcezire bölgesine yerleştiklerini, ancak Amerika'nın buna rıza göstermeyeceğini belirtmiştir. İngiltere'nin durumunun iyi olmadığını, bu devletin sömürgelerinde başkaldırırmaların yaşandığını, özellikle Hindistan'da Gandi'nin başı çektiğini, İngilizlerin ona birşey yapamadıklarını, iç politikalarının da çürümeye başladığını söylemiştir. Fransa ve İtalya'nın da savaşla ilgili yaralarını sarmakla meşgul olduklarını anlatmıştır. Ayrıca bu iki devletin, gelecekteki çıkarlarını düşünerek İslâm dünyasının desteğini kazanmak zorunda bulduklarını da ifade etmiştir⁷².

HİDAYET BEY: İkdam gazetesi yazarlarından olan Hiadyet Bey, 27 Kasım 1921 de gelmiştir. Hakkında sadece gelişiyile ilgili bir haber bulunmaktadır⁷³.

72 Açıksöz, 13 Teşrinisâni 1337, sayı:333.

73 Açıksöz, 27 Teşrinisâni 1337, sayı:345.

AHMET EMİN BEY: Vakit gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, 28 Kasım 1921 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Ertesi gün belediye, hastahane ve Sultânî'yi ziyaret etmiştir. Daha sonra Açığsöz'e uğramış ve buradan İsmail Habib'le beraber şehri gezmeye çıkmıştır. Bu arada Vilayet matbaasına gelerek müdür Ahmet Efendi'yi de ziyaret etmiş; 1286 tarihli vilayet salnâmesini incelemiştir. Bu ziyaretleri takiben Malta'dan sürgün arkadaşı olan Dr. Fazıl Berkî Bey'in evlerine kahve içmeye gitmiştir. Daha sonra hapishaneye de uğramıştır.

Önceleri Avusturya, o günlerde ise Çekoslavakya tebasından olan Puper ailesi 15 yıldır Kastamonu'da lisan öğretmenliği yapıyormuş. Türkçe bilmeyen bu ailenin çocukları yokmuş. Onun için Türkçe öğrenememişler. Anlaşıldığı kadarıyla Ahmet Emin Bey bu aileyi de ziyaret etmiştir.

Yazar, seyahat izlenimlerini kendi gazetesinde "Ankara Yollarında" başlığı ile anlatmıştır. Açığsöz de bu yazıları aynen iktibas etmiştir⁷⁴. Yakup Kadri'nin Kastamonu hakkında yazdığı olumsuz yazılardan sonra, Ahmet Emin Bey son derece dikkatli bir üslup kullanmıştır. Bunda onun objektif anlayışının yanında, Kastamonu için büyük bir değer ifade eden Dr. Fazıl Berkî Bey ile olan dostluğunun da önemini belirtmek gerekir.

CEMAL PAŞA: Eski Hariciye Nâzırı Mersinli Cemal Paşa, Malta dönüşünde diğer gruptan ayrılmış ve bir süre İnebolu'da kalmıştır. Cemal Paşa 16 Aralık 1921 akşamı Kastamonu'ya gelmiş; ertesi günü bazı ziyaretlerde bulunmuştur. Bu arada Sultânî, Darümuallimin, Darümuallimat ve Darülhilâfe medresesi gibi eğitim kurumlarını gezmiş ve gördüklerinden memnun kalmıştır⁷⁵.

CEVAT ABBAS BEY: Bolu Mebusu Cevat Abbas Bey, 24 Ocak 1922 günü gelmiş ve iki gün kalmış; Bulgaristan, İtalya, Avusturya ve Almanya hakkında bir mülâkat yapılmıştır. Kendisi Sofya'da önemli bir siyasî görevle bulunmuştur.

74 Açığsöz, 5 Kânunusâni 1338, sayı: 378; Açığsöz, 11 Kânunusâni 1338, sayı:383.
75 Açığsöz, 18 Kânunuevvel 1337, sayı:361.

FAHRİ PAŞA: I.Dünya Savaşı'nda Mekke ve Medine'yi kahramanca savunan ve büyük takdir kazanan Fahri Paşa, Afganistan elçiliğine atanmış ve görevine giderken 24 Mart 1922 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Önce belediyeye uğramış ve kısa bir süre dinlenmiştir. Mübarek topraklardaki kahramanlığını yakından bilen vatandaşlar onu görmeye gelmiştir. Ertesi gün valiyi, Miralay Osman Bey'i, vilayet matbaasını ve Açıksöz'ü ziyaret etmiştir. Fahri Paşa Dr. Fazıl Berkı Bey'in evinde yatmıştır. Açıksöz gazetesi onun gelişine büyük değer vermiş; şehrin kendisini selâmlamaktan dolayı mübâhî olduğunu ve "Böyle mütedeyyin, kahraman bir kumandanın Afgan gibi bir hükümet-i İslâmiye nezdine sefir intihabından dolayı hükümet-i milliyemize teşekkürler ederiz" diye yazmıştır. Bunun yanında Dr. Fazıl Berkı Bey'in Malta'da iken Fahri Paşa hakkında yazdığı şiir de Açık-söz'de yayınlanmıştır⁷⁶.

Fahri Paşa, karısıyla beraber 25 Mart günü İnebolu'ya hareket etmiştir. Giderken Tiflis'e uğrayacağı için ucuz petrol temini konusunda Belediye başkanının ricasını yerine getirmeye çalışacağını söylemiştir.

ÇÜRÜKSULU MAHMUT PAŞA: Meclis-i Ayan üyesi Çürüksulu Mahmut Paşa, 25 Mart 1922 akşamı Kastamonu'ya gelmiş ve 27 Mart günü ayrılmıştır. Basın kayıtlarında başkaca bir bilgi verilmemiştir⁷⁷.

GALİP PAŞA: Buhara Sefiri Galip Paşa, 15 Nisan 1922'de Kastamonu'ya gelmiş ve Ekşioğlu Otelinde konuk edilmiş; vali ve eşraf tarafından karşılanmıştır. Galip Paşa Açıksöz gazetesini de ziyaret etmiş ve kısa bir mülâkat vermiştir. O sırada Buhara sefaret mensuplarından Recep ve Mehmet Nazari efendiler de orada imişler. Onlar da Galip Paşa ile birlikte hareket etmişler. Açıksöz idarehanesi misafirler onuruna bir öğle yemeği vermiş ve bu yemeğe İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati de katılmış; Buhara ve Anadolu hakkında sohbet edilmiştir. Recep Efendi, Türkiye'den ayrılacağı için üzgün olduğunu ifade etmiş ve inşaallah ya-

76 Açıksöz, 25 Mart 1338, sayı:445.

77 Açıksöz, 26 Mart 1338, sayı:446.

kında geleceğiz demiştir. Açıksöz gazetesi de “Tarihimizde görülmeyen bir vakta oluyor, şimdiye kadar Müslüman ve ırkdaş Buhara'ya bir heyet göndermedik” diye yazmıştır⁷⁸.

RUŞEN EŞREF BEY: Basın kayıtlarındaki küçük bir haberden anlaşıldığına göre, Ruşen Eşref Ünaydın, ilk kez 1921 yılının Kasım ayı ortasında Kastamonu'ya gelmiş; 3-4 gün kaldıktan sonra Ankara'ya gitmiştir. Temasları hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır⁷⁹.

Buhara sefaretı müsteşarlığına atanan Ruşen Eşref Bey, ikinci kez, Galip Paşa ile beraber 15 Nisan 1922 de Kastamonu'ya gelmiştir. Açıksöz gazetesinin verdiği öğle yemeğinde bulunmuştur.

Aynı yılın Mart ayı başında Buhara'dan 17 öğrenci Kastamonu'ya gelmiş ve bunlar Sultânî ile Darülmualimin'e taksim edilmişlerdir. Bu öğrenciler bir yıl kadar Kastamonu'da kalmışlar ve 1923 yılında Bursa'ya nakledilmişlerdir. Açıksöz gazetesindeki yemekte konuşma esnasında, Buharalı bir görevlinin öğrencilerin başında kalıp kalmayacağı konusu tartışılmıştır. Bunun üzerine Ruşen Eşref Bey, “Burada bu efendiler için memur bırakmak ne demektir. Bu efendilerin memuru bütün Türk millettir”. demiştir⁸⁰.

Ruşen Eşref 30 Temmuz 1922 akşamı İnebolu üzerinden tekrar Kastamonu'ya gelmiş ve 1 Ağustos günü Ankara'ya gitmiştir. Burada kendisiyle bir mülâkat yapılmıştır. Bu konuşmada Ruşen Eşref, iki sene önce de buradan geçtiğini söylemiştir. Kastamonu'yu nasıl bulduğuna dair soru sorulmuştur. O, Kastamonu'yu uyanmış ve çalışkan bulduğunu söylemiştir. İstanbul'da bir vakitler Anadolu Türk'ü denince akla Kastamonu'nun geldiğini, meşhur şekerçi ve helvacıları İstanbul'a yolladığını, İstanbul sokaklarında Kastamonuluların dolgun sesini işittiklerini, meddahlarda bu şiveyi duyduklarını, herkesin bu mizaçtan bahsettiğini ifade etmiş ve Ilgaz

78 Açıksöz, 16 Nisan 1338, sayı:464.

79 Açıksöz, 20 Kânunusâni 1337, sayı:113.

80 Açıksöz, 16 Nisan 1338, sayı:464.

ile Ecevit'i övmüştür. Ayrıca şehrin eski bir Türk beldesi olduğunu, şehirde çekiç seslerinin yükseldiğini ve çalışmanın başladığını, şehrin temiz olduğunu, herkesin temizliğe önem verdiğini, bunun sadece belediyeden kaynaklanmadığını belirtmiştir. Kastamonu'dan söz ederken Açığsöz'den bahsetmemek günah olur demiş ve bu gazetenin; makale ve havadis itibarıyla Anadolu vilayetlerinde çıkan en iyi gazete olduğunu söylemiştir. Belediye, Muallimler Cemiyeti, gazete, halk herkes şehre yeni bir ruh ve hayat vermek için çalışıyor demiştir⁸¹.

HAMDULLAH SUPHİ BEY: Hamdullah Suphi Tanrıöver, Kafkasya, Buhara ve Semerkant taraflarına bir gezi yapmak amacıyla Ankara'dan ayrılmış ve 23 Nisan 1923 akşamı Kastamonu'ya gelmiştir. Ertesi günü Sultânî, Darülmualimin, Darülmualimat ve Nasrullah Mekteteb-i İbtidâî'sini ziyaret etmiştir. Op.Dr.Cemil Şerif Bey akşam bir yemek ziyafeti düzenlemiştir. Yine aynı gece Sultânî'de onuruna düzenlenen müsamereye katılmış; burada öğrencilere çeşitli hediyeler vermiştir. Ertesi günü Açığsöz gazetesi muhabiri onunla bir mülakat yapmış ve gezinin maksadını sormuştur. Verdiği cevapta Kafkasya, Buhara ve Semerkant taraflarına doğru bir inceleme gezisine çıktığını ifade etmiştir. 25 Nisan günü de İnebolu'ya gitmiş ve deniz yoluyla Batum'a hareket etmiştir⁸².

Hamdullah Suphi Bey, gezisinde istediği yerlere kadar gidememiş; 15 gün kadar Tiflis'te kalarak tekrar Karadeniz vilayetlerine dönmüştür ve 1 Ağustos 1922 günü İnebolu üzerinden Kastamonu'ya gelmiştir. 2 Ağustos günü Açığsöz gazetesi kendisiyle yine bir mülakat yapmış ve gezinin sonuçlarını öğrenmeye çalışmıştır. O, istediği yerlere gidemediğini, Buhara ahvalinin karışık olduğunu, böyle bir memlekete seyahat etmenin mümkün bulunmadığını anlatmıştır. Gazeteci, Kastamonu hakkında da sorular yönelmiş; belediye çalışmaları, şehrin temizliği ve okulların durumunu sormuştur. Konuşmasında, Kastamonu'daki belediye çalışmalarını

81 Açığsöz, 31 Temmuz 1338, sayı: 545.

82 Açığsöz, 25 Nisan 1338, sayı:469.

ve özellikle de başkan Dr. Fazıl Berkı Bey'in gayretlerini çok olumlu bulmuş ve buradaki modern belediyeçilik anlayışının Ankara'ya ve bütün Türkiye'ye örnek olarak gösterileceğini ifade etmiştir. Bunun yanında şehri temiz ve bakımlı bulduğunu, mekteplerdeki eğitim ve öğretim faaliyetlerinden de çok memnun kaldığını belirtmiştir.

Hamdullah Suphi Bey, birkaç gün daha şehirde kalmış ve bazı temaslarda bulunmuştur. 8 Ağustos 1922 akşamı Sultânî'de "Türklerin Muhelif Medeniyetlerle İcra Ettikleri Temaslar ve Avrupa Medeniyetine Tesirâtı" konulu bir konferans vermiştir. Konuşması iki saat kadar sürmüştür; Türklerin geri kalma sebeplerini, çeşitli coğrafyalarda kurdukları ileri uygarlıkları ve daha sonraki dönemlerde yaşanan olumsuzlukları anlatmıştır⁸³.

İSMAİL CANPOLAT: Eski Hariciye Nâzırlarından İsmail Canpolat 18 Temmuz 1922 günü İnebolu'dan Kastamonu'ya gelmiş ve ertesi günü Ankara'ya gitmiştir⁸⁴. 8 Ağustos 1922 günü de Ankara'dan Kastamonu'ya gelip İnebolu'ya geçmiştir. Bu seyahatte İspanya kraliyet hanedanından prens Don Louis de yanında bulunmuştur.

KAZIM KARABEKİR PAŞA: Erzurum'da bulunan Kâzım Karabekir Paşa 9 Ekim 1922'de beraberinde bir musiki takımı ve 50 kimsesiz çocukla birlikte Trabzon'dan hareket etmiş ve 11 Ekim günü İnebolu'da karaya çıkmıştır. Ertesi gün de Kastamonu'ya gelmiştir. Şehre girişinde büyük bir kalabalık tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Belediye önüne geldiğinde arabasından inmiş ve binlerce kişiye hitaben bir konuşma yapmış ve gösterilen ilgiye teşekkür etmiştir. 13 Ekim günü Darülmua'llimat, Merkez Kız Numüne Mektebi, Darülmua'llim, Mekteb-i Sultânî, Darülhilâfe Medresesi ve Sanayi Mektebi'ni ziyaret etmiştir. Şehirdeki öğretmenler ve eşrafla beraber Sultânî Mektebi'nde bir toplantı yapmıştır. Kâzım Karabekir Paşa 14 Ekim 1922 günü Ankara'ya hareket etmiştir. Aynı gün,

83 Geniş bilgi için bkz: Mustafa Eski, "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Kastamonu'da Verdiği Konferans", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIII., sayı:38(Temmuz 1997).

84 Açıksöz, 19 Temmuz 1338, sayı: 536.

kendisiyle birlikte seyahat eden musiki takımı ile kimsesiz çocuklar da İnebolu'dan Kastamonu'ya gelmişlerdir⁸⁵.

İsmail Habib Bey, Açığsöz gazetesinde “Büyük Misafir” başlığı ile yazdığı yazıda, Paşa'nın gelişinden duyulan sevinci dile getirmiş ve onun yaptığı hizmetleri anlatmıştır⁸⁶.

2. TÜRK VE İSLAM DÜNYASINA MENSUP KİŞİLER:

MUSTAFA SAGİR : Meşhur İngiliz casusu ve Hint Hilâfet Cemiyeti üyesi Mustafa Sagir muhtemelen 30 Kasım 1920 akşamı İnebolu'dan Kastamonu'ya gelmiş, iki gün burada kaldıktan sonra 2 Aralık 1920 günü Ankara'ya hareket etmiştir⁸⁷. Müslüman bir ülkeye mensup olması ve önemli bir misyona sahip bulunması dolayısıyla büyük ilgi görmüştür. Ancak Mustafa Sagir, İngilizler adına casusluk yapmak amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. Kastamonu'da onun durumu açığa çıkmamıştır. Fakat şehirden ayrılırken bir polis memuru durumundan şüphelenmiş ve kimlik sormuştur. Ankara'ya geldiği vakit İngilizler adına casusluk yaptığı ortaya çıkmış ve bunun üzerine tutuklanmıştır. 1921 yılında yargılanmış ve Ankara'da idam edilmiştir.

AZERBAJCAN HEYETİ: Azerbaycan sefaret heyeti 9 Ekim 1921 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Vali, Kumandan Paşa ve belediyeyi ziyaret etmişlerdir. Belediyede akşam yemeği ve sabah kahvaltısı verilmiştir. 36 kişiden ibaret olan heyette şu kişiler yer almıştır: İbrahim Abilof (Sefir), Ali Asker Askerof (Askerî Ateşe), Davut Resulzâde (Başkâtip), İsmail İsmailof (Hususî kâtip), Musa Sultanof (Ticaret Şb.Md.), Yusuf Ahandof (İdarî Müdür), Ağababa Yusufzâde (İstihbarat Müdürü), Nâdir İbrahimof (Tasarruf Şb. Md.), Gazanfer Nerimanof (Ticaret Şb. Md.)⁸⁸.

85 Bu konuda bkz.: Mustafa Eski, “Kâzım Karabekir Paşa'nın Kastamonu'dan Geçışı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.X. s.32(Temmuz 1995).

86 Bkz.: Mustafa Eski, “İsmail Habib Sevük'ün Açığsöz'deki Yazıları”, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara 1998.s.370.

87 *Açığsöz*, 2 Kânunucvvel 1336, sayı:100.

88 *Açığsöz*, 9 Teşrinicvvel 1337, sayı:304.

MÜTAREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN 1073
ÖNEMLİ KİŞİLER

Heyet mensupları Belediyeyi ve Şeyh Şaban-ı Veli (Hazreti Pir) türbesini de ziyaret etmiştir. Belediye Başkanı Hacı Tevfik Bey çay ziyafeti vermiştir. Heyetle beraber Tevfik Rüştü Aras ve Reji Umum Müdürü Mithat Bey de gelmiştir. Sefir İbrahim Abilof ile Açıksöz muhabiri Sefa Otelinde bir mülâkat yapmıştır. Türkiye'ye geç gelmelerindeki sebebi, kendi öz teşkilâtlarını ikmal edememelerine bağlamış; ayrıca Tiflis'te iki ay kadar beklediklerini ve Kars konferansına katıldıklarını söylemiştir. Azerbaycan heyeti 11 Ekim günü vali, belediye başkanı ve Müdafaa-i Hukuk heyetleri tarafından Ankara'ya uğurlanmıştır.

BUHARA HEYETİ: Mehmet Nazari Efendi ile Mehmet Recep Efendi'den oluşan Buhara heyeti, iki muhafız ve bir hademe ile beraber 13 Aralık 1921 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Misafirler ertesi günü şehri gezmişlerdir. Bu arada Açıksöz gazetesi kendileriyle bir mülâkat yapmıştır.

Heyet onuruna İstiklâl Mahkemesi salonunda 40 kişilik bir ziyafet verilmiştir. Vali Rafet Bey ve diğer zevat katılmıştır. Yemekte İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati Bey bir konuşma yapmış, Türk milletinin büyüklüğünden ve medeniyete olan kabiliyetinden söz etmiş; buna mukabil Batı dünyasının haksızlıklarını dile getirmiştir. Balkan Savaşı'nda statükodan yana olanların, Mütâreke'den sonra İzmir'e asker çıkardıklarını, bütün bu hıyanetlere rağmen Anadolu Türk'ünün 10 yıldır mücâdele ettiğini söylemiştir. Daha sonra Mehmet Nazari Efendi söz almış ve hasta olmasına rağmen 10 dakika kadar konuşmuş, Buharalıların selâm ve sevgilerini getirdiğinden bahsetmiş ve şunları söylemiştir:

“Beş milyonluk Buharalıların vekilleri tarafından Anadoluya gönderildiğim vakit gönderenler bize dediler ki, gittiğiniz Anadolu'daki Türk ve İslâm kardeşlerimize, milletimizin ve dinimizin namusunu müdafaa eden o büyük kahramanlara 5 milyonluk Buharalıların selâmını söyleyiniz”. Bu konuşmayı takiben kuvvetli bir sesle “Selâmünaleyküm” demiş, oradakiler de hep birden “Aleykümselâm” diye karşılık vermişlerdir. Mehmet Nazari Efendi, Buhara Hükümeti'nin Türkiye'ye nasıl

kalben bağı olduğunu anlatmış ve çok alkışlanmıştır. Bu heyecanlı konuşmalar üzerine Açıksöz başyazarı ve Sultânî edebiyat öğretmeni İsmail Habib Bey Kastamonulular adına söz almış ve şunları söylemiştir:

“Çin'in beri tarafında, Hazar Denizi'nin ötesinde, İran'ın üstünde çok geniş ve büyük bir ülke vardır. Oranın halim tabiatlı büyük nehirleri, yeşil ağaçlı altın dağları, oranın zümrütten çimenleri ve bazan tozlu ve geniş çölleri vardı: İşte orası büyük, asıl vatanımızdı, orası Turan'dı.”

İsmail Habib Bey daha sonra, orada karınca gibi kaynayan, orada nüfusça gittikçe artarak o geniş ülkelere sığmayan ve garb taraflarına yayılan Türk milletinden söz ederek; “Bu millet yatağına sığmayan bir seylâbe gibi taşıdı. Her gittiği yere hayat ve kuvvet götürdü, pıhtılaşmış damarlara kan, zayıflamış akvama kuvvet verdi ve tarihleri birbirine lehimledi” demiştir. Bunun neticesinde muhtelif yerlere dağılan Türklerin birbirlerini nasıl unuttuğunu, Anadolu'yu ve Anadolu'daki Osmanlı saltanatının hep garba doğru genişlemesindeki hatayı ve şarkı unutmaktaki basiretsizliği işaretle bizim birkaç asırdır mütemâdî felâketler ve mağlubiyetlerle kırıla kırıla küçüldüğümüzü, onların da, asıl Anadolu'daki Türklerin de Çarlığın esareti altında birkaç asırdır inlediğini izah etmiştir. Konuşmasına devamla; “Çanakkale Harbi sizi Çarlığın istibdâdından kurtardı, Anadolu mücâhedesini de bize Şark'ı, sizi anlattı. Bunun içindir ki tarihimizin en satvetli zamanında bile göremediğimiz bu saadeti şimdi görüyoruz. Asırlarca süren hicrandan sonra birbirimize kavuştuk.”

İsmail Habib Bey burada Halide Edip'in “Sevgili Turan, söyle, sana yol nerede?” cümlesini hatırlatmış ve konuşmasına devamla şunları söylemiştir:

“Bu büyük edîbe on sene evvel Turan'ın yolunu soruyordu, çünkü, öyle kapalıydı, ne oradan buraya gelen, ne buradan oraya giden vardı. Fakat artık bu yol açıldı. Çünkü işte aramızda bulunan aziz misafirlerimiz bu mukaddes yol üzerinde Buhara'dan bize gelen ilk yolculardır”.

MÜTAREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN 1075
ÖNEMLİ KİŞİLER

Toplantı sona erdiğinde halk büyük bir heyecan ve huzur bulmuştur⁸⁹. Açıksöz gazetesi Kastamonu'nun millî hayatına böylesine bir gece yaşattığı için İstiklâl Mahkemesi heyetine teşekkür etmiştir. Buhara Heyeti 24 Aralık 1921 günü Mustafa Necati ile beraber Ankara'ya hareket etmiştir.

Mehmet Nazari Efendi 15 Nisan 1922 günü Ankara'dan Kastamonu'ya gelmiş, Buhara Sefirimiz Galip Paşa ve Müsteşar Ruşen Eşref Bey ile beraber İnebolu'ya gitmiştir. Aynı kafilede Buhara kadısı Recep Efendi de bulunmuştur⁹⁰.

İSMAİL SADRİ BEY: Buhara Hükümeti, 1921 yılında ülke dışına öğrenci göndermeyi plânlamış ve bu çerçevede 26 Şubat 1922 günü 20 dolayında öğrenci Kastamonu'ya gelmiştir. Öğrencilerle beraber Buhara Maarif Nâzırlığı Heyet-i İlmiye Reisi İsmail Sadri Bey ve Bâsit Bey de gelmiştir. İsmail Sadri Bey, Kastamonu'ya yaklaşırken bir kaza geçirmiş ve bir süre hastahanedeyatmıştır. Vali, Belediye Başkanı, Fırka Kumandanı ve İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati Bey kendisini ziyaret etmiş ve çok sıcak ilgi göstermişlerdir. İsmail Sadri Bey de 5 Mart günü Belediyeyi ziyaret etmiş ve 100 lira bağışta bulunmuştur. Misafirler 15 Mart 1922 günü Ankara'ya hareket etmişlerdir.

Bu konuda şu kısa bilgiyi vermek istiyoruz: Buharalı öğrencilerden 13'ü Sultânî'de diğerleri de Darülmuallimin'de öğrenim görmüşler ve 1923 yılının Eylül- Ekim aylarında Bursa'ya nakledilmişlerdir. Kastamonu'da öğrencilere çok yakın ilgi gösterilmiştir. Onlar da şehirden ayrılırken basın yoluyla ilgili kişilere ve halka teşekkür etmişlerdir.

MEHMET GÜLHAN: Afganistan Sefareti Müsteşarı olan Mehmet Gülhan 29 Mart 1922 günü Kastamonu'ya gelmiştir. Mekteb-i Sultânî'de düzenlenen mevlide katılmış, burada bir konuşma yapmış ve İslâm dün-

89 Açıksöz, 14 Aralık 1337, sayı:359.

90 Açıksöz, 16 Nisan 1338, sayı:464.

yasının cehalet yüzünden geri kaldığını söylemiştir⁹¹. Mehmet Gülhan şehirde bazı ziyaretlerde bulunmuştur. Belediyeyi ziyareti esnasında Fransız Gazeteci Jean Chiquelin de oraya gelmiştir. Karşılıklı sohbetler edilmiş ve Mehmet Gülhan son Türkiye - Fransa anlaşmasından dolayı Afganistan'ın memnunluk duyduğunu, ayrıca kendilerinin Türkiye'ye bağlı; onun dostuna muhabbet, düşmanına hasım olduklarını ifade etmiştir.

ZEKİ ALİOĞLU: Buharalı öğrencileri ziyaret etmek ve onların dertlerini dinlemek üzere Buhara Maarif Nâzırlığı müfettişlerinden Zeki Alioğlu 20 Aralık 1922 günü Kastamonu'ya gelmiş; öğrencilere Maarif Nâzırının bir mektubunu getirmiştir. Bir süre Kastamonu'da kalmış, 6 Ocak 1923 günü Belediye Başkanı Dr. Fazıl Berkı Bey ile bir görüşme yapmış ve 7 Ocak 1923 günü de İnebolu'ya giderek Batum yoluyla ülkesine dönmüştür.

3. ABD VE AVRUPA ÜLKELERİNDEN GELEN KİŞİLER:

Yzb. SLEYT: Basın kayıtlarına göre Mütâreke sonrasında Kastamonu'ya gelen ilk yabancı İngiliz Yzb. Mr. Sleyt'tir. Kastamonu'ya geldiği vakit şehre 15 km. mesafedeki Şeker Köprü denilen yerde çok sayıda Rum ve Ermeni tarafından karşılanmıştır. Burada Rum ve Ermeniler, asırlarca beraber yaşadıkları Türkleri şikâyet etmişler; kendilerini medenî insanlar olarak vasıflandırıp kaba insanlar olan Türklerin tahakkümü altında yaşadıklarını söylemişlerdir.

Yzb. Sleyt onurununa 7 Mayıs 1919 günü Memleket Hastahanesi'nde bir ziyafet verilmiştir. Vali İbrahim Bey, Fırka Ahz-ı Asker Reisi Celâl Bey ve Defterdar Ferit Bey bu ziyafete katılmışlardır. 8 Mayıs akşamı da Kışla'da bir ziyafet verilmiştir. Vali, Ahz-ı Asker Reisi, Defterdar ve Müftü Hacı Osman Nuri Efendi, Rum Metropolit Vekili Baba Anastas ile Ermeni Papaz Dacat hazır bulunmuşlardır. Aynı gün Papaz Dacat da bir ziyafet vermiştir. Yzb. Sleyt, 9 Mayıs günü Rum Gençler Terakki Kulübünü ziyaret etmiştir. Burada baba Anastas ve Rum muteberanı hazır bu-

91 Açıksöz, 1 Nisan 1338, sayı:451.

lunmuştur. 10 Mayıs akşamı da Belediyede bir ziyafet verilmiştir. Vali, Belediye Reisi, Müftü, Belediye Meclisi üyeleri, Vilayet İdare Meclisi üyeleri, Ziraat ve Ticaret odaları başkanları, Hürriyet ve İtilâf Fırkası üyeleri, Çiftçi Yurdu üyeleri, Anastas ve Dacat bu yemekte hazır bulunmuşlardır⁹². Kırk kişilik hazırlanan bu ziyafette masanın üzerine çiçekler ve meyveler konmuş; yemek alaturka saat 12.15 de başlamış ve 1.45 de sona ermiştir. Burada önce Vali sonra Yzb. Sleyt konuşmuş ve “Osmanlılar için şeref-i hayat ve hükümet, ittihad-ı anasırda olup bu gördüğüm heyet-i muhtereme o şekli temsil eylediği cihetle İngiltere hükümeti nâmına beyan-ı memnuniyet eylerim demiştir”. Yemekte Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensuplarından Sofuzâde Tevfik Bey; İngiltere'yi; İngiliz mallarının kalitesini, sağlamlığını ve İngilizlerin iş ahlâkını öven bir konuşma yapmış ve Almanlarla Avusturyalıların sanayi ahlâkından memnun kalmadıklarını söylemiştir. Daha sonra Sleyt, Hürriyet ve İtilâf Fırkasını ziyaret etmiştir⁹³.

Basın kayıtlarına göre Yzb. Sleyt yanında İskân-ı Muhacirin Müdürü Münir Bey ile beraber 20 Temmuz 1919 günü yine gelmiştir. Sanayi Mektebi'nde bir çay ziyafeti verilmiştir. Vali, Müftü, Baba Anastas ve Dacat bu toplantıya iştirak etmişlerdir⁹⁴.

Bnb. SIMITH: İngiliz Bnb. Simith, yanında iki subay ve bir Ermeni tercüman ile beraber 5 Temmuz 1919 da İnebolu'ya gelmiştir. Vali İbrahim Bey de Kaymakamlıktaki toplantıda hazır bulunmuştur. Rum ve Ermeniler Türkleri şikâyet etmişler, emvâl-i metrûke mallarını konuşmuşlar, ayrıca hayatlarının tehlikede olduğundan bahisle İtilâf Devletleri'ne mensup bir miktar kuvvetin İnebolu'da bulunmasını ve tehlikeli buldukları beş aydın Türk'ün de ilçeden uzaklaştırılmasını istemişlerdir. Vali İbrahim Bey gereken şeyleri söylemiş ve tedbir alınacağını ifade ederek muhtemel olumsuz gelişmeleri engellemiştir.

Bu toplantıda Bnb. Simith şu konuşmayı yapmıştır:

92 **Kastamonu**, 12 Mayıs 1335, sayı:2302.

93 **Açıksöz**, 21 Teşrinisani 1338, sayı:638.

94 **Kastamonu**; 21 Temmuz 1335, sayı:2311.

“ Türkler iyi bir kalbe, faziletlere mâlik iyi bir kavimdir. Çabuk heyecana düşerler ve çabuk hislerine uyarlar. Bunun için idare, siyaset işlerinde çok defa yanılırlar ve muvaffak olamazlar. İşte Harb-i Umumî'den mağlûben çıktınız. Siz terakkiye, medeniyete muhtaçsınız. Biz, size yardım edeceğiz. Ben memleketinizin birçok yerlerini harpten evvel de gezmiş ve dolaşmıştım. Henüz vesait-i medeniye ve refah görmemekle beraber zengin, münbit ve şen memleketleriniz vardı. Bu defa gezdiğim yerlerde çok harabeler, sefaletler gördüm. Mağlup oldunuz fakat yine harp hevesinde, kendinize çok düşmanlar peyda etmek arkasında koşuyorsunuz. İzmir'e Yunanlılar çıkmakla orası Yunanlıların olamaz. Asayişsizliği gidermek, orada Hıristiyanların menfaat ve canlarını kurtarmak için muvakkaten Yunanlılar işgal etti. Sulh olunca giderler. Siz heyecanlı bir millet olduğunuzdan yine başınıza geçecek adamların arkasından koşmak ve yeni müdafaalar, mücâdeleler yapmak istiyorsunuz⁹⁵. Bu kadar mağlubiyetlerinizi, felâketinizi unutmuyorsunuz. Hem İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar harbi dünyadan kaldırmak için ittifak ettiler. Bir defa düşünelim, siz böyle büyük kuvvetlere karşı gelebilir misiniz? Şimdi size bir misal söyleyeyim. Mesela şu oda. Şu gördüğünüz sürahi ile dövüşebilir mi? Siz de bize nazaran böylesiniz. Hem Rum ve Ermenilerle bundan sonra iyi geçinmelisiniz. Onlar da hayatlarından emin değıllermiş. Harb-i Umumî'de epeyce şeyler oldu. Birçok Rum ve Ermeniler tehcir ettiniz. Mütârekeye kadar harp zamanlarında Türkiye bizim için demirden bir çember ile ihata edilmişti. Harpte biz galip geldik. Bu demirden çemberi kaldırdık. Şimdi tekrar harp yapacak iktidarı kendinizde görüyor musunuz?”.

Bnb. Simith'in bu sözlerine orada bulunan Gençler Mahfili⁹⁶ üyelerinden Mustafa Selim⁹⁷ cevap vermiş ve özetle, Anadolu'da yapılan hak-

95 Burada Mustafa Kemal Paşa'yı kastetmiştir.

96 İnebolu Gençler Mahfili 1919 yılında Kastamonu ve çevresinde kurulan ilk gençlik teşkilatıdır. Gençlerin beyin ve beden açısından gelişmesini sağlamak ve milli heyecanlarını yüceltmek için çeşitli kültür, sanat ve eğlence faaliyetleri düzenlemiştir.

97 Mustafa Selim (İmece), o yıllarda Gençler Mahfili'nin ve daha sonra da Türkocağı'nın faal üyelerindendir. Atatürk'ün 1925 yılında İnebolu Türkocağı'nı ziyaretinde de konuşma yapmıştır. Daha sonra bu gezi ile ilgili izlenimlerini kitap haline getirmiştir. Mütâreke sonrasında gördüklerini çeşitli gazetelerde yazmıştır.

MÜTAREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN 1079 ÖNEMLİ KİŞİLER

sızlıklara, Yunan işgallerine ve vahşetine değinmiş; Türk milletinin hak-sızlıklar karşısında asla yılmayacağını, esaret ve zillete katlanamayacağını, bunun için gerekirse her kuvvetle çarpışmaya hazır olduğunu söylemiştir. Daha sonra toplantı bitmiş ve İngilizler limana doğru yürümüşlerdir⁹⁸.

Bnb. Simith ve ekibi Sinop taraflarına gitmiş; orada Rum ve Ermenilerle ilgili çalışmalar yapmıştır. Dönüşte ve muhtemelen 24 Temmuz 1919'da yine İnebolu'ya uğramışlar; Patriyoz⁹⁹ mahallesinde karaya çıkarak Düz Tarla'daki bir Gürcü acentasının evinde Rum kızlarının hizmet ettiği içkili ve çalgılı bir ziyafette Türkler aleyhinde konuşmalar yapmışlardır. Kaymakam İsmail Hakkı Bey'in emirleriyle Mustafa Selim'in de aralarında bulunduğu gençler binayı kuşatmışlar ve eğlenceye engel olmak istemişlerdir. Sarhoş bir Rum karısı, "Kaymakamınıza söyleyin, burası İngiliz mıntukasıdır, bize kimse karışamaz" demiş ve gelenleri kovmuştur. Daha sonra bu adamlar evden ayrılmışlar ve gençlerin kontrolünde sahilde bekleyen torpidoya binmişlerdir¹⁰⁰.

DULMONELY: I.Dünya Savaşı sonrasında İngiliz, Fransız ve Hint esirlerinden bazıları Kastamonu'ya gelmiştir. Ancak bu kişilerden bazıları burada ölmüş ve defnedilmiştir. İngiliz bayan Dulmonely 1919 yılının Temmuz ayı başında esirlerin mezarlarını incelemek üzere Kastamonu'ya gelmiştir. Gazetede, Çankırı'ya da uğradığına dair haber yazılmıştır. Hak-kında başkaca bir bilgi yoktur¹⁰¹.

MÖSYÖ DUGEL: Samsun'da bulunan Fransız teşebbüs erbabından Mösyö Dugel beraberinde Mösyö Dorange olduğu halde 17 Kasım 1920 günü İnebolu'dan Kastamonu'ya gelmiştir. Yanlarında Cebelibereket Mebusu Miralay Rasim Bey ile Bnb. Hamdi Bey de bulunmuştur. TBMM Hükûmetinin daveti üzerine Ankara'ya gitmişlerdir. 17 Kasım günü As-

98 Açıklöz, 21 Haziran 1339, sayı:810.

99 Şimdi buranın adı Karadeniz mahallesidir.

100 N. Peker, A.g.e., s.40.

101 Kastamonu, 7 Temmuz 1335, sayı:2309.

kerlik Dairesi'nde hükümet adına bir ziyafet verilmiştir. Heyet 19 Kasım günü Ankara'ya hareket etmiştir.

MADAM BERTHE G. GAULIS: Türk-Fransız ilişkilerinde önemli hizmetler yapmış ve ülkemiz hakkında kitaplar ve makaleler yazmış, Türk dostu yabancı şahsiyetlerden birisi de Fransız gazeteci Madam Berthe G. Gaulis'dir. I.Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'de bulunan yazar, savaşın bitmesi ve Fransa'nın İtilâf Devletleri içinde yer almasından sonra ülkesine dönmek zorunda kalmış; ancak Mütâreke'den kısa bir süre sonra ilki 1919'da olmak üzere birkaç kez ülkemize gelip gitmiştir. Fransız gazeteci işte bu seyahatlerinden birinde 10 Mayıs 1921 günü Ankara'dan hareketle 11 Mayıs günü Kastamonu'ya gelmiştir. Aynı akşam Gençler Kulübü'nün¹⁰² davetine uyarak burada bir sohbet toplantısına katılmıştır. Türkiye hakkında son derece güzel izlenimlerle ülkesine dönmekte olduğunu, Fransa'ya vardığında Türkiye'nin haklı davasını anlatmak için elinden gelen her çabayı göstereceğini söylemiştir. Madam Gaulis ertesi günü mihmandarı Yzb. Fazıl Bey'le beraber Mekteb-i Sultânî'yi ziyaret etmiş; burada öğrencilere Fransızca sorular yöneltilmiş ve Sevr Andlaşması hakkında ne düşündüklerini sormuştur. Öğrencilerden Ekrem Yaver, çok akıcı bir Fransızca ile bu anlaşmanın Türkiye için bir ölüm fermanı olduğunu ve kabul edilmesinin asla mümkün olmadığını ifade etmiştir. Madam Gaulis, aldığı bu cevaptan ve öğrencilerin Fransızca'ya olan hakimiyetlerinden dolayı çok memnun kalmıştır.

Madam Gaulis, 13 Mayıs 1921 günü Kastamonu'dan ayrılmış ve o akşam Ecevit'te¹⁰³ yattıktan sonra ertesi günü İnebolu'ya gelmiştir. Burada Gençler Mahfili'nde konuşmuş, Fransız gençleriyle mukayeseler yapmış

¹⁰² Kastamonu Gençler Kulübü 1920 yılının Şubat ayında kurulmuştur. Özellikle gençleri be-
denen ve fikren Millî Mücadele'ye hazırlamak için önemli gayretler göstermiştir. 17 Ekim 1920 den iti-
baren 18 sayı süren Gençlik Mecmuası adıyla dergi çıkarmışlardır. Bu dergide çeşitli ilmi, edebî ve
içtimâî yazılar yayımlanmıştır. Gençler Mahfili, vilayette ağırlığı olan bir teşkilat olup gelip geçen
önemli kişiler buraya uğramışlardır.

¹⁰³ Ecevit geçidi İnebolu- Kastamonu arasında ve Kastamonu'ya 50 km. uzaklıkta, ormanlık
bir yerdir. O yıllarda gelip giden yolcular bu hanlarda yatmışlardır. Yakup Kadri de bunlardan biri olup
onun ifadesine göre İnebolu-Ankara arasındaki en güzel konaklama yeri burası imiş.

MÜTAREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN 1081 ÖNEMLİ KİŞİLER

ve fotoğraflar çekmiştir. Birkaç gün vapur bekledikten sonra 19 Mayıs 1921 günü İstanbul'a gitmiştir.

Madam Gaulis dört ay kadar Fransa'da kalmış ve Atatürk'ün davetinden de etkilenerek 4 Kasım 1921 günü İstanbul'a dönmüştür. Celalettin Arif Bey'le beraber 9 Kasım 1921 günü İnebolu'ya ve oradan da Kastamonu'ya gelmiştir. Bu seyahatinde Açığsöz gazetesi adına kendisinden bir mülâkat rica edilmişse de o, konuşmamayı tercih etmiş ve benim ne düşündüğümü herkes biliyor, demiştir. Fransız gazeteci 11 Kasım 1921 günü Ankara'ya hareket etmiştir. Daha sonraki aylarda da Konya ve Mersin yoluyla ülkesine dönmüştür¹⁰⁴.

FRANKLİN BOUILLON: Fransa'nın eski Dışişleri Bakanlarından Franklin Bouillon 1921 yılının Haziran ayı başlarında İnebolu'ya gelmiş ve 4 Haziran günü buradan ayrılmıştır. Yusuf Kemal Bey'le birlikte seyahat etmiştir. İnebolu'da gördükleri sıcak ilgiden çok memnun kalmıştır¹⁰⁵.

Bnb. SARE: Franklin Bouillon'un yanında Bnb. Sare de bulunmuştur. Bu şahıs daha sonraki tarihlerde general olmuştur.

İTALYA SİYASİ MÜMESSİLİ: İtalyan hükûmetinin TBMM nezdindeki siyasi mümessili 20 Temmuz 1921 günü İnebolu'dan Kastamonu'ya gelmiştir. Polis Müdürü ve Vilayet Mektupçusu tarafından Şekerköprü'de karşılanmıştır. Şehre gelince valiyi ziyaret etmiş, daha sonra vali de ikamet ettiği yerde ona iade-i ziyarette bulunmuştur. İtalyan mümessili 22 Temmuz 1921 günü Ankara'ya gitmiştir¹⁰⁶.

Yrb. RAWLINSON: Malta'dan gelen sürgünlerle İngiliz Yrb. Rawlinson İnebolu'da becayiş edilmiştir. 31 Ekim 1921 günü İngiliz gemileri İnebolu'ya gelmişler ve öncelikle Rawlinson'un gemiye getirilmesini is-

104 Geniş bilgi için bkz.: Mustafa Eski, "Kastamonu'dan Gelip Geçen İki Fransız Gazeteci", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XII., sayı:36(Kasım 1996).

105 N.Peker., *A.g.e.*, s.331.

106 *Kastamonu*, 22 Temmuz 1337, sayı:2422. İtalyan temsilcinin adını okuyamadı. Çünkü yazılar eski harflerle ve okunduğu gibi yazılmıştır. Metinde şu harfler kullanılmıştır: Kaf, vav, mim, elif, nun, dal, elif, vav, re, te, vav(hemzeli), te, cim, ye.

temişlerdir. Ancak Rawlinson İnebolu'da değil Kastamonu'da olduğu için o gün bu değişim yapılamamıştır. Durum telgrafla Kastamonu Valisi Rafet Bey'e bildirilmiştir. Rawlinson, Kızılay'a ait bir araçla Kastamonu'dan İnebolu'ya gönderilmiştir. Ertesi gün denizin çok dalgalı olduğu görülmüştür. Hatta Rawlinson korkmuş ve "Çok tehlike var, beklesek mi" demiştir. Buna karşılık İnebolu'nun kahraman denizcileri sabırsızlanmışlar ve bir an önce Malta esirlerini karaya çıkarmak istemişlerdir. Bu sebeple Rawlinson'un korkak haline kızan kayıkçılardan biri, "Sana hükûmetin emrediyor, gideceksin. Bana emreden yok, gönüllüyüm. Sen ölürsen çocuk çocuğun maaş alacak, ben ölürsem hava, çünkü ben sivilim" demiştir. Derhal kayıklara binilmiş ve azgın dalgalar arasında İngiliz zırhlısına ulaşılmıştır. Kayıkçılardan Cemil Kaptan, Hamidiye kruvazöründen tanıdığı Rauf Bey'in boynuna sarılmış ve onu alarak karaya çıkmıştır¹⁰⁷.

Yzb. CARMICHAEL: İngiliz Yzb. Carmichael, 28 Kasım 1921 günü Ankara'dan İnebolu'ya giderken Kastamonu'dan geçmiştir. Basın kayıtlarında başkaca bir bilgi yoktur¹⁰⁸.

FALLER KEALES: Amerikalı Faller Keales İstanbul'dan gelip Ankara'ya gitmiştir¹⁰⁹. Bu kişinin görevi ve özelliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

MDİVANİ: Gürcistan'ın Bolşeviklerle birleşmesi üzerine Ankara'daki temsilci Mdivani 26 Mayıs 1921 günü Kastamonu'ya gelmiş, Gençler Kulübü'nde ağırlanmıştır. Burada öğle yemeği ikram edilmiş ve İnebolu'ya hareket etmiştir. 30 Mayıs'ta da Yeni Dünya vapuru ile gitmiştir. Türkiye'den memnun ayrılmış ve gördüklerini hemşehrilerine anlatacağını söylemiştir. Muhittin Paşa da kendisine teşekkür etmiştir¹¹⁰. Nurettin Peker bu konuda bilgi verirken şifreli telgrafların tarihlerini de yazmak kaydıyla Mdivani'nin 7 Nisan 1921'de geldiğinden söz etmiştir¹¹¹. Ancak biz basın kayıtlarının doğru olduğu kanaatindeyiz.

107 N.Peker, A.g.e, s.382

108 Açıksöz, 30 Teşrinievvel 1337.

109 Açıksöz, 12 Kânunuevvel 1337, sayı:357.

110 Açıksöz, 27 Mayıs 1337.

111 N.Peker, A.g.e., s.313.

MÜTAREKE SONRASINDA KASTAMONU'YA GELEN 1083
ÖNEMLİ KİŞİLER

PHILIP: ABD ticarî mümessili Philip, 18 Aralık 1921 günü İnebolu'dan Kastamonu'ya gelmiş ve Ankara'ya gitmiştir¹¹².

JEAN CHILIQUELIN: Fransa'da, Petite Parisienne gazetesinin siyasi yazarı olan Jean Chiquelin 26 Mart 1922 günü İnebolu'ya, 29 Mart günü de Kastamonu'ya gelmiştir. Ülkemiz lehinde yazı yazan gazeteci, İnebolu ve Kastamonu'da son derece güzel bir şekilde karşılanmış; onuruna yemekler düzenlenmiştir. İstiklâl Mahkemesi üyesi Benizâde Hamdi Bey'in evinde ağırlanmış; şehrin önemli kişileri tarafından ziyaret edilmiştir. 30 Mart günü Mekteb-i Sultânî'ye gitmiş ve inceleme yapmıştır. Öğrencilere Fransızca yazı yazdırmış, imlâlarının hatâsız olmasını takdirle karşılamıştır. Daha sonra Dârülmuallimat'a gitmiş; burada Fransızca öğretmeninden bilgi almış; Fransızca'nın, kız ve erkekler arasında bu kadar ileri olmasını sevinçle karşılamış ve yükselmek isteyen bir Türk kadınlığı olduğunu Paris'e anlatacağını söylemiştir. Daha sonra Riyazülbenat ve Rüştüye mekteplerini de ziyaret etmiştir. Burada öğrenciler kendisine çok ilgi göstermişler; İzmir ve İnönü ile ilgili şiirler okumuşlardır. Şiirleri Hamdi Bey Fransızca'ya çevirmiştir.

Fransız gazeteci Memleket Hastahanesi'ni de ziyaret etmiş; hastahänenin şeref defterine “Pek sevimli ve pek aziz rehberler ortasında Kastamonu Hastahanesine bir ziyaret hatırası. Samimi hürmetler” diye yazmış ve doktorları çok beğenmiştir. Hatta onların Fransızca konuşmalarından etkilenerek, kendimi bir Fransız hastahanesinde sandım demiştir.

Daha sonra Belediyeye gitmiş ve meclis üyeleri ile tanışmıştır. Burada Afganistan Sefareti Müsteşarı Mehmet Gülhan ile karşılaşmıştır. Müsteşar, Afganistan'ın Türkiye'ye her zaman bağlı olduğunu, Türkiye'nin dostuna muhabbet düşmanına hasım olacağını; Fransa'nın Türkiye ile yaptığı anlaşmanın Afganistan'da olumlu karşılandığını söylemiştir. Bu sözler üzerine Fransız gazeteci, Adana'nın iadesinden sonra Fransa'ya dönen her askerın Türk dostu olduğunu ifade etmiştir. Jean Chiquelin, daha sonra Açıksöz gazetesini ziyaret etmiştir. Son olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne

112 Açıksöz, 19 Kânunuevvel 1337, sayı:363.

de uğramış ve burada 25 lira bağışta bulunmuştur. 31 Mart günü İçel Mebusu Miralay Rasim Bey'le beraber Ankara'ya gitmiştir¹¹³.

EMILE OBLAIN: Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olan Emile Oblain 26 Mart 1922 günü İnebolu'ya gelmiştir.

GRANDELISEE: Fransa Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Grandelisee 26 Mart 1922 günü İnebolu'ya gelmiştir.

GRANDEMANNE: Fransa Maden Mektebi başmühendisi Grandemanne 26 Mart 1922 günü İnebolu'ya gelmiştir.

Mr. MILLER: ABD Standart Gaz Şirketi müdürü Mr. Miller 20 Haziran 1922 günü Kastamonu'ya gelmiş ve 22 Haziran günü Ankara'ya gitmiştir. Kastamonu'da Belediye Başkanı Dr. Fazıl Berki Bey'i ziyaret etmiştir¹¹⁴.

Mr. WHITNEY: ABD siyasi mümessili Mr. Whitney 21 Haziran 1922 günü Kastamonu'ya gelmiş ve 22 Haziran günü Ankara'ya gitmiştir. Burada Belediye Başkanı Dr. Fazıl Berkı Bey'i makamında ziyaret etmiştir. O da kendisine Ankara'ya kadar refakat etmiştir¹¹⁵.

DON LOUIS: İspanya Kraliyet ailesinden Prens Don Louis, 18 Temmuz 1922 günü Kastamonu'ya gelmiş ve Ankara'ya geçmiştir. Beraberinde sabık Dahiliye Nâzırı İsmail Canpolat Bey de bulunmuştur. Aynı kişiler 8 Ağustos 1922 günü de Ankara'dan geri dönmüşler ve İnebolu'ya gitmişlerdir¹¹⁶.

Mr. AMBERY: ABD mümessili Mr. Ambery 11 Eylül 1922 günü Kastamonu'ya gelmiş ve Belediye Başkanı Dr. Fazıl Berkı Bey'in evinde misafir edilmiştir. Belediyeyi ziyaretinde ise 10 liralık piyango bileti almıştır. Şehirde Kapalı Bedesten, Urgan Hanı, Kendir Hanı ve Yılanlı Dergâhını gezmiş; şehrin temizliğinden ve halkın munisliğinden memnun

113 Geniş bilgi için bkz.: M.Eski, **A.g.e.**

114 **Açıksöz**, 21 Haziran 1338, sayı:513.

115 **Açıksöz**, 21 Haziran 1338, sayı:513; **Açıksöz**, 22 Haziran 1338, sayı:514.

116 **Açıksöz**, 19 Temmuz 1922, sayı:536.

kalmıştır. Topçuoğlu şadırvanının bol akan suyuna hayran kalmıştır. 16 Eylül günü valiyi, Açıksöz gazetesini ziyaret etmiş; burada kendisiyle bir mülâkat yapılmıştır. Çankırı'dan geçerken Rum ve Ermenilerin kendi iş ve güçleriyle meşgul olduklarını söylemiştir. Ambery mülâkatında; “ Siz Türklerin yalnız bir kusuru var. O da hakkınızı aramak, kendinizi anlatmak için hariçte propaganda yapmamanızdır” demiş ve gezdiği Anadolu şehirleri içinde en güzel faaliyetin Kastamonu'da görüldüğünü söylemiştir. İzmir'in kurtulması dolayısıyla belediye önündeki ışıklı tabelaya “YAŞASIN KAHRAMAN ORDUMUZ. İZMİR'İMİZE, BURSA'MIZA KAVUŞTUK. MÜJDE” yazılı bir levha asılmıştır. Ambery bu tür bir uygulamayı hiçbir yerde görmediğini; bunun halkın duygularına tercüman olduğunu söylemiştir¹¹⁷.

Mr.Ambery, o güne kadar Finlandiya, Estonya ve Rusya'da bulunduğunu, siyasî seyahatler yaptığını, Türkler hakkındaki dostane duygularını ifade edecek kelime bulamadığını, bir yıl daha Ankara'da kalacağını ifade etmiştir. Diğer siyasî sorulara cevap vermemiştir. Tren yolu ile ilgili konularda İnebolu'da bulunan Mr. Chester'den bilgi alınabileceğini söylemiştir. ABD ile iktisadî münasebetler konusundaki bir soruya karşılık; “Ümit ederim ki Amerikan sermayesi Türkiye'ye gelecektir. Birçok sermayedarlar geldi, geçti; Amerika sermayesini getirmek için Türk hisyatını yokladılar gittiler. Bunların bittabi ekserisi Türkiye'ye sermaye sokmak esasatını derpiş ediyorlar”¹¹⁸.

Açık bir bilgi olmamakla beraber Mr. Ambery, bu seyahatten önce ve muhtemelen 1922 yılının Ağustos sonlarında veya Eylül başlarında Kastamonu'ya gelmiş ve Ankara'ya Dr.Fazıl Berkı Bey ile beraber gitmiştir.

Mr. CHESTER: Amiral Chester'in oğlu ve meşhur Chester şimendifer projesi sahibi Mr. Chester muhtemelen 16 Eylül 1922 günü akşamı Kastamonu'ya gelmiştir. 18 Eylül günü Belediyeye uğramış ve 3500 kuruşluk piyango bileti almıştır¹¹⁹.

117 Açıksöz, 12 Eylül 1338, sayı:578.

118 Açıksöz, 17 Eylül 1338, sayı:582.

119 Açıksöz, 18 Eylül 1338, sayı:583.

SONUÇ

Basın kayıtlarına göre Kastamonu'ya geldiklerini tespit edebildiğimiz yerli ve yabancı önemli kişiler bunlardan ibarettir. Bunlar içerisinde İsmail Habib Sevük ile Mehmet Akif daha uzun süre burada kalmışlardır. Özellikle Mehmet Akif, vaazlarıyla halkı Millî Mücadele'ye teşvik etmiştir. İsmail Habib Bey ise daha ziyade Sakarya Savaşı öncesinden başlayarak yazdığı yazılarda ve meydan konuşmalarında halk üzerinde etkili olmuştur.

Kastamonulular, yabancı konuklardan özellikle Türk dünyasına mensup olanlara son derece sıcak ilgi göstermişler ve onları en üst düzeyde ağırlamışlardır. Bunun yanında ülkemiz lehinde yazılar yazan ve konferanslar veren Fransız ve ABD temsilcilerine de gereken ilgi fazlasıyla gösterilmiştir. Bu konuda özellikle Dr. Fazıl Berki Bey ve İstiklâl Mahkemesi üyeleri yabancı ülke temsilcileriyle yakından ilgilenmişlerdir. Hatta Fazıl Berki Bey, bazılarına Ankara'ya kadar refakat etmiştir.

Kastamonu'ya gelen insanlar şüphesiz ki kamuoyu üzerinde de etki yaratmışlardır. Onların basına verdiği beyanatlar, yapılan mülakatlar mahallî gazetelerde yayınlanmış ve insanlar da bunları okumuştur. Bu sayede dünya ahvali hakkında o devrin ölçülerine göre ileri derecede bilgi sahibi olmuşlardır. Özellikle şehrin aydınları misafirleri karşılamada olduğu gibi, onları ağırlarken ve uğurlarken de beraber olmuşlardır. Bunlar karşılıklı fikir alışverişine vesile olmuştur. Yabancılar, Kastamonuluların şahsında ülkemizin konukseverliğini görmüşler ve bu sayede Millî Mücadele'deki amaç ve azmimizi daha yakından tanıma fırsatını elde etmişlerdir.

Kastamonu'dan gelip geçen çok sayıda yerli ve yabancı kişiyi her yönüyle tanıtmak elbetteki bir makaleye sığdıramaz. Çünkü basın kayıtlarındaki bilgiler çok fazladır. Bu araştırmada sadece onları tanıtmayı amaçla bir ön bilgi verilmeye çalışılmıştır.

ÖZET

Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'nın dışarıyla bağlantısı daha ziyade İnebolu - Kastamonu üzerinden sağlanmıştır.

Silah ve cephane nakliyatının dışında, yurt dışından veya İstanbul'dan gelip Ankara'ya giden kişiler de aynı yolu izlemişlerdir. Bu nedenle çok sayıda yerli ve yabancı önemli şahsiyet Kastamonu'dan gelip geçmiştir. Açıksöz gazetesi bu konudaki haberleri yayınlamış; bazıları ile de mülâkatlar yapmış ve okuyucuları bilgilendirmiştir.

Gelip geçenler içinde edebiyat, siyaset ve basın dünyasından önemli kişiler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: İsmail Habip Sevük, Mehmet Akif Ersoy, Tunalı Hilmi, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mustafa Necati, Ahmet Emin Yalman, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Rauf Orbay ve Kâzım Karabekir.

Ayrıca Azerbaycan ve Buhara Hükümetlerine mensup kişiler yanında, Batılı ülkelerden A.B.D, İngiltere ve Rusya'nın siyasi temsilcileri de Kastamonu'ya gelmişlerdir. Yabancı konuklar içinde iki kez Kastamonu'dan gelip geçen meşhur Fransız gazeteci Madam Berthe G. Gaulis de bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Mondros Mütarekesi, Kastamonu, Açıksöz Gazetesi

ABSTRACT

During the years of the War of Independence, the connection between Ankara and abroad was established via Inebolu in the province of Kastamonu.

Apart from the transport of the weapons and ammunition, visitors (to Ankara) from Istanbul or abroad followed the same route. For this reason, many important native and foreign individuals passed through Kastamonu.

The "Açıksöz" newspaper published news on this matter, it conducted interviews with some of the visitors to inform its readers.

Many important people of literature, politics and media can be found amongst those who passed through Kastamonu. Some of these can be named as: İsmail Habip Sevük, Mahmet Akif Ersoy, Tunalı Hilmi, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, İ. Hakkı Uzunçarşılı, Mustafa Necati, Ahmet Emin Yalman, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Râuf Orbay ve Kazım Karabekir.

In addition, besides members of the Azerbaijani and Buhara governments, political representatives from western countries such as USA, Britain and Russia came Kastamonu.

The French journalist, Madam B. Gaulis, who passed through Kastamonu twice, was one of the many foreign visitors.

Key Words:

Mondros Armistice, Kastamonu, Açıksöz Newspaper